

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра управління земельними ресурсами

СЕЛЕЗНЬОВА ГАННА ЮРІЇВНА

«Вдосконалення системи управління земельними ресурсами»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня
галузі знань 19 «Архітектура та будівництво»
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
за освітньо-професійною програмою «Землеустрій та кадастр»

Науковий керівник:
Лазарева О.В., д-р екон. наук, професор

Рецензент:
Демидова Л.М.
заступник директора
ТОВ «Український експертний центр по
вимірюванню та оцінці»

Миколаїв 2023

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення: економічних наук

Кафедра, циклова комісія: управління земельними ресурсами

Ступінь вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 19 «Архітектура та будівництво»

Спеціальність: 193 «Геодезія та землеустрій»

За освітньо-професійною програмою «Землеустрій та кадастр»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,

Перович Лев Миколайович

“_01_” жовтня 2022__року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТА

Селезньової Ганни Юріївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: Вдосконалення системи управління земельними ресурсами

Керівник роботи: Лазарева Олена Володимирівна д-р екон наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від “...”... року №__

2. Строк подання студентом роботи 30.01.2023 р.

3. Вихідні дані до роботи:

Закони України, постанови Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України; статистичні дані Держгеокадастру України, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, результати власних напрацювань.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Законодавча і теоретична база управління земельними ресурсами

Розділ 2. Механізми, функції та технології управління земельними ресурсами

Розділ 3. Перспективи системи управління земельними ресурсами у післявоєнний час

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

5.1.Рисунки: розораність сільськогосподарських угідь у регіонах України.

5.2.Таблиці: відсутні

6. Консультанти розділів роботи

Назва розділу	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		• завдання видав	• завдання прийняв
Розділ 1. Законодавча і теоретична база управління земельними ресурсами	Лазарева О.В.	• жовтень 2022	• жовтень 2022
Розділ 2. Механізми, функції та технології управління земельними ресурсами	Лазарева О.В.	• листопад 2022	• листопад 2022
Розділ 3. Перспективи системи управління земельними ресурсами у післявоєнний час	Лазарева О.В.	• грудень 2022	• грудень 2022

7. Дата видачі завдання: 1 жовтня 2022 р.

Календарний графік виконання кваліфікаційних робіт магістра для 618М групи 2022/2023 н.р.

№	Вид робіт (етапи)	Місяць	Дата
1.	Затвердження теми і призначення наукового керівника на засіданні кафедри	вересень	до 30.09.22
2.	Формування концепції, написання вступу та першого розділу кваліфікаційної роботи магістра	жовтень	до 21.10.22
3.	Підготовка другого розділу кваліфікаційної роботи магістра	листопад	до 11.11.22
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи магістра	грудень	до 02.12.22
5.	Підготовка четвертого розділу кваліфікаційної роботи магістра	грудень	до 16.12.22
6.	Завершення рукопису кваліфікаційної роботи магістра та подання на відгук керівнику	грудень	до 23.12.22
7.	Подання кваліфікаційної роботи магістра на попередній захист та перевірка на плагіат	січень	до 20.01.23
8.	Усунення зауважень та повне завершення кваліфікаційної роботи магістра	січень	до 27.01.23
9.	Подання кваліфікаційної роботи магістра завідувачу кафедри управління земельними ресурсами для отримання допуску до захисту на засіданні ЕК	лютий	до 03.02.23
10.	Отримання рецензії	лютий	до 16.02.23
11.	Захист кваліфікаційних робіт магістрів на засіданні екзаменаційної комісії	лютий	20.02-24.02 2023

Студент

_____ (підпис)

Г.Ю. Селезньова

(прізвище та ініціали)

Керівник дипломної роботи

_____ (підпис)

О.В. Лазарєва

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ.....	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗАКОНОДАВЧА І ТЕОРЕТИЧНА БАЗА УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ.....	8
1.1. Науково-методологічні та правові засади використання земельних ресурсів.....	8
1.2.Формування новітньої системи управління земельними ресурсами....	16
1.3. Дослідження теоретичної та законодавчої бази системи управління земельними ресурсами.....	22
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМИ, ФУНКЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ.....	27
2.1. Закордонний досвід системи управління земельними ресурсами.....	27
2.2. Методи та функції управління земельними ресурсами.....	37
2.3. Впровадження ГІС технологій в системі управління земельними ресурсами.....	39
Висновки до розділу 2.....	43
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС.....	45
3.1. Інституційний важелі удосконалення системи управління земельними ресурсами.....	45
3.2. Ключові напрямки, спрямовані на удосконалення системи управління земельними ресурсами.....	48
3.3. Орієнтири розвитку системи управління земельними ресурсами.....	53
Висновки до розділу 3.....	55
РОЗДІЛ 4 Охорона праці в професійній діяльності	57
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

В умовах здійснення земельної реформи виникла потреба поглибленого вивчення проблеми екологічних та економічних аспектів ефективності використання, відтворення та охорони земельних ресурсів. Це є важливим тому, земельні ресурси – одне з найважливіших компонентів природного довкілля, що використовуються для виробництва матеріальних благ.

Всі зміни, які відбуваються у використанні земельних ресурсів, є об'єктивними, їх неможливо уникнути, оскільки внаслідок зростання чисельності населення виникає об'єктивна необхідність відведення значних територій для розширення житлової забудови, транспорту, промисловості тощо, у будь-якому випадку цим процесом необхідно керувати за допомогою відповідного менеджменту. Управління земельним ресурсами в умовах небувалого зростання кількості власників і користувачів землі, забезпечення гарантованих ними прав, реалізація ефективної державної політики – все це вимагає обробки великих потоків інформації, використання найсучасніших інформаційних технологій. Від ефективності державного управління цим ресурсом залежить раціональне землекористування, тому одним із найважливіших завдань системи управління земельним ресурсами є забезпечення широкого спектру інформації у сфері землеустрою, земельних відносин, земельного кадастру, ринку землі, охорони земель тощо. Рівень управління земельними ресурсами має відповідати доктрині сталого розвитку держави та у сфері земельних відносин визначати економічні моделі та механізми регулювання ринкових процесів.

Сьогодні є питання, які вказують на недоліки земельних питань у реальному житті. Однією з проблем управління земельними ресурсами є відсутність ефективного організаційного механізму земельно-кадастрових відомостей. Інформаційна система підтримки управління земельними ресурсами створює єдиний простір знань та носій інформації щодо екологічно-безпечного використання земель сільськогосподарського призначення.

Важливим фактором ефективного та раціонального управління земельними ресурсами є державний контроль, охорона та регулювання у цій сфері, а сучасне управління земельними ресурсами має бути спрямоване на досягнення максимального економічного ефекту. Звідси стає очевидною актуальність дослідження, яке присвячене питанням вдосконалення системи управління земельними ресурсами.

Актуальність зазначених проблем, їх практична значущість і зумовили вибір теми дослідження, визначили його мету та завдання.

Метою дослідження є розвиток та узагальнення теоретико-методичних основ щодо обґрунтування пріоритетних напрямків вдосконалення системи управління земельними ресурсами України.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань:

- дослідження теоретичної та законодавчої бази системи управління земельними ресурсами;
- формування раціональної системи землеволодінь;
- розробка системи заходів щодо збереження і поліпшення природних ландшафтів, територій з особливими природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами;
- дослідження сучасних тенденцій розвитку землекористування в українському просторі та соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні;
- розкрити особливості планування системи землекористування в зарубіжних країнах, вивчити закордонний досвід системи управління земельними ресурсами та можливості їх застосування в Україні;
- розкрити ключові цілі землекористування, спрямовані на післявоєнну відбудову економіки;
- визначити ключові напрямки та орієнтири, спрямовані на вдосконалення системи управління земельними ресурсами.

Об'єктом дослідження є процес обґрунтування та визначення перспективи вдосконалення системи управління земельними ресурсами у післявоєнний час.

Предметом дослідження є науково-методологічні та правові засади системи управління земельними ресурсами.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою наукового дослідження є фундаментальні положення управління земельними ресурсами, загальнотеоретичні положення сталого розвитку землекористування, вітчизняні та зарубіжні дослідження з питань управління земельними ресурсами, важелі удосконалення системи управління земельними ресурсами.

Для вирішення поставлених у роботі завдань використовувались методи: абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень результатів наукового пошуку та формування висновків); аналізу і синтезу (при комплексній оцінці та з'ясуванні особливостей сучасного стану сільськогосподарського землекористування); графічний (для унаочнення результатів кваліфікаційної роботи); аналогії та узагальнення (для розробки системи заходів щодо обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку управління земельними ресурсами).

Інформаційну базу дослідження склали Земельний Кодекс, Закони України, постанови Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України; статистичні дані Держгеокадастру України, Державного комітету статистики України; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, результати власних напрацювань.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати виконаного дослідження вирішують теоретико-прикладну задачу розвитку та визначити ключові напрямки та орієнтири, спрямовані на удосконалення системи управління земельними ресурсами.

Найвагоміші наукові результати полягають у наступному:

удосконалено:

– забезпечення раціональності використання землі, яке може здійснюватися тільки з врахуванням економічних, соціальних, природних, політичних та інших мов;

– пріоритети ведення землевпорядного виробництва в Україні, дотримання яких сприятиме оптимальній організації землевпорядного виробництва в сучасних умовах на території України;

– основні ключові напрямки, спрямовані на удосконалення системи управління земельними ресурсами, дотримання яких сприятиме збалансованості подальшого ведення виробництва на землі.

дістали подальшого розвитку:

– формування новітньої системи управління земельними ресурсами, яка дозволить спрощений порядок отримання прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, сприятиме оперативній передачі землі та інтенсивному веденню сільськогосподарського виробництва у послідуєчих роках, при тому що Україна і надалі утримуватиме свої позиції серед світових лідерів з аграрного виробництва;

– забезпечення можливості отримання інформації, необхідної для отримання права власності чи оренди на земельні ділянки несільськогосподарського призначення та умови їх використання;

– узагальнення і впровадження передового зарубіжного і вітчизняного досвіду в систему управління земельними ресурсами для підвищення цінності раціонального використання земельних ресурсів України, створення максимально сприятливих умов для соціального, інвестиційного та виробничого потенціалу землі як унікального національного багатства.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретико-методичні положення роботи, висновки та рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності місцевих органів Держгеокадастру України, органів виконавчої влади, фізичних та юридичних осіб, зокрема сільськогосподарських підприємств.

Особистий внесок. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, є самостійною науковою пропозицією, в якій викладено авторські розробки щодо розвитку та узагальнення теоретико-методичних

основ щодо обґрунтування пріоритетних напрямків вдосконалення системи управління земельними ресурсами.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї та розробки, які отримано автором особисто.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення, узагальнення та результати кваліфікаційної роботи апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Міжнародний студентський науковий форум Студентська молодь і науковий прогрес в АПК (м. Львів, 2022 р.).

Публікації. За темою кваліфікаційної роботи опубліковано у 1 науковій праці, з них: 1 тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Обсяг та структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінка, з них 84 сторінки – основного тексту. Матеріали дисертації містять 1 рисунок. Список використаних джерел нараховує 49 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАКОНОДАВЧА ТА ТЕОРЕТИЧНА БАЗА УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

1.1. Науково-методологічні та правові засади використання земельних ресурсів

В умовах здійснення земельної реформи виникла потреба поглибленого вивчення проблеми екологічних та економічних аспектів ефективності використання, відтворення та охорони земельних ресурсів. Це є важливим тому, земельні ресурси – одне з найважливіших компонентів природного довкілля, що використовуються для виробництва матеріальних благ.

Земля як об'єкт управління є багатовимірною конструкцією. З природно-екологічної сторони це фізичне тіло, матерія, яке стає знаряддям виробництва тільки після того, як починає працювати в процесі виробництва.

У географічному контексті поняттям «земля» вважається вся поверхня планети, розділена між державами та ознака їх єдності. Рівень удосконалення земельних відносин показав, що землю неможливо відокремити від екології, яка вивчає властивості землі у взаємодії з іншими складовими природи як важливими компонентами біосфери.

З політичної та економічної точок зору земля бере на себе роль вибору разом із потужністю та функцією об'єкта та безпекою практики. І все ж роль у сільському господарстві державної підтримки рівного з іншими галузями виробництва є ще більш важливою.

Якщо в інших галузях виробництва він займає пасивну роль, слугуючи основою виробництва, то в сільському господарстві він функціонує як предмет праці, засіб виробництва, за допомогою якого людина вирощує потрібний їй урожай. Це дає підстави вважати ґрунт основним засобом виробництва в сільському господарстві.

Земля як засіб виробництва має низку специфічних особливостей, які суттєво відрізняють її від інших засобів виробництва, а саме [1, с.34]:

- земля – продукт самої природи, природна умова праці;
- земля характеризується просторовою обмеженістю планети, держави, області, району;
- землю не можна перемістити, концентрувати, розосереджувати;
- земля відрізняється за своєю родючістю, в результаті чого створюється різний рентний дохід при впрошуванні сільськогосподарських культур;
- земля є вічним засобом виробництва;
- земля при правильному використанні підвищує свою родючість і продуктивність, збільшує свою вартість.

Об'єктом і знаряддям праці виступає лише ґрунт, який разом із різноманітністю природних умов (освітлення, тепло, вологість тощо) визначає його головну властивість — родючість, а унікальною властивістю земельних ресурсів є неможливість пересування в просторі. Це означає, що земля повинна використовуватися там, де вона знаходиться. Розглядаючи землю як активну частину виробництва, продуктивні властивості землі визначаються її географічним розташуванням. Саме з цієї причини розглядається «земля» як територію, на якій здійснюватиметься господарська діяльність на основі права на землю, відповідно до чинного законодавства.

Важливо у цьому зв'язку виділити такі особливості використання землі як об'єкта управління [1, с.37]:

- земельні угіддя є складовим елементом єдиної продуктивної сили природи;
- земля хоч і є продуктом природи, але її родючість визначається людською діяльністю, що не є дармовим благом;
- використання землі може відбуватися тільки за участю світла, тепла, води, повітря, які забезпечують нормальний розвиток біогеоценозів;
- раціональне використання землі може здійснюватися тільки з врахуванням економічних, соціальних, природних, політичних та інших мов;

- земельні ділянки відрізняються своєю якісною і кількісною неоднорідністю, мінливістю властивостей тощо;
- використання земель повинно мати диференційований характер, зумовлений ґрунтово-кліматичними і територіальними умовами;
- правильне використання землі супроводжується зростанням її продуктивної сили, а від так і її вартості.

Україна має значний земельно-ресурсний потенціал. Станом на 1 січня 2021 року [1, с. 58] земельний фонд України становить 60,3 млн гектарів, або близько 6 % території Європи. Сільськогосподарські угіддя становлять близько 19 % загальноєвропейських, у тому числі рілля – близько 27 %. Показник площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одну особу є найвищим серед європейських країн і становить 0,9 гектара, у тому числі 0,7 гектара рілля (середній показник європейських країн – 0,44 і 0,25 гектара відповідно). Площа чорноземів в Україні становить від 15,6 млн до 17,4 млн гектарів, або близько 8 % світових запасів [1, с. 60].

У той самий час існують значні порушення пропорцій в структурі земельних ресурсів і землекористування країни, ефективності господарської діяльності, сталого розвитку, поглиблення яких може становити загрозу навколишньому природному середовищу та економіці країни в цілому.

В Україні для господарського використання залучено понад 92 % території. Надзвичайно високим є рівень розораності території і становить понад 54 % (у розвинутих країнах Європи – не перевищує 35 %). Фактична лісистість території України становить лише 16 %, що недостатньо для забезпечення екологічної рівноваги (середній показник європейських країн – 25–30 %) [1, с.77].

Високий рівень виснаженості землі, у тому числі схилів (більше 54% земельного фонду України), призвів до порушення екологічно збалансованої частки сільськогосподарських угідь, лісів та водотоків, що негативно впливає та зумовлює значне штучне навантаження на екологічну стабільність території агроландшафтів (рис.1.1).

Інтенсивно розвиваються процеси лінійного розмиву та яроутворення. Площа ярів становить 140,4 тис. гектарів, а їх кількість перевищує 500 тисяч. Інтенсивність ерозії в окремих яружно-балкових системах перевищує середні показники у 10–20 разів [1, с.112].

Всі зміни, які відбуваються у використанні земельних ресурсів, є об'єктивними, їх неможливо уникнути, оскільки внаслідок зростання чисельності населення виникає об'єктивна необхідність відведення значних територій для розширення житлової забудови, транспорту, промисловості тощо, у будь-якому випадку цим процесом необхідно керувати за допомогою відповідного менеджменту.

Норми відведення землі для потреб промисловості, транспорту, енергетики тощо, які існують в Україні у 2,5-2,7 рази перевищують норми, прийняті в країнах Західної Європи. Досить великі ділянки відведені під розміщення відходів виробництва, відвальними породами тощо. У чорній металургії і теплоенергетиці більше 40 % займають шлаконакопичувальні та інші вмістилища відходів [1, с.135].

Існують такі процеси як гідрометеорологічні та небезпечні екзогенні геологічні явища, які поширені понад 50% території, а саме зсуви, селі, обвали, карсти, просідання, ерозія, руйнування пляжів водою тощо), вони суттєво впливають на якість земельних ресурсів та великій кількості секторів економіки.

При раціональному використанні та охороні землі необхідно здійснювати кооперацію та інтеграцію промислових підприємств з агроформуваннями. За кошти промислових організацій закуповується необхідне обладнання, впроваджуються добрива та сучасна ресурсозберігаюча технологія виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Безперечно, що принцип концентрації (об'єднання) капіталу на промислових підприємствах і характер землі як капіталу зводить нанівець раціональне використання та охорону землі. Дуже важливим принципом раціонального використання та охорони земель є принцип ретельного дослідження земельних ресурсів.

Повне та об'єктивне знання кількісного та якісного стану земельних ресурсів дасть змогу вжити відповідних заходів, адекватних стану землі. У процесі земельної реформи з'ясувалося, що важливим принципом раціонального використання та охорони землі є принцип національного інтересу, який стоїть вище інтересів особи. Це означає, що хоча приватна власність на землю законодавчо визначена та законодавчо встановлена на найвищому рівні, господарська діяльність на землі має здійснюватися без порушення національних інтересів, оскільки абсолютна власність на землю належить державі.

Важливе місце відводиться принципу врахування історичного досвіду землеустрою при вивченні системи раціонального використання і охорони земель. Коли береться до уваги дослідження при більш професійному рівні, то розглядається досвід країн з розвинутою ринковою економікою та результати науково-технічного прогресу, історичний досвід землеустрою безсумнівно започаткує раціональне землекористування, при цьому заслуговує на увагу принцип конкуренції між землевласниками та землекористувачами. Суть цього принципу полягає в тому, що землю володіють ті, хто краще за інших вміє на ній працювати, має сільськогосподарську освіту, платить вищу орендну плату тощо, вони повинні бути надані господарським одиницям у володіння або користування.

Фігурує ще такий принцип раціонального землекористування та охорони ландшафту, принцип етичного землекористування, суть якого полягає в тому, що до ґрунту слід відноситися як до живої істоти, живого організму, тому для цього землекористування необхідний перехід на до принципу біологічного землеробства при ресурсозберігаючої технології. Тобто, створюються умови для непошкодженості гумусу в ґрунті як фактора родючості, зменшити дози інсектицидів, гербіцидів, фунгіцидів, зменшити ущільнення ґрунту, знизити рівень забруднення земель тощо, при цьому створення привабливих ландшафтів започаткує залучення інвесторів до агробізнесу та появу агротуризму.

Управління земельними ресурсами в умовах небувалого зростання кількості власників і користувачів землі, забезпечення гарантованих ними прав, реалізація ефективної державної політики – все це вимагає обробки великих потоків інформації, використання найсучасніших інформаційних технологій. Від ефективності державного управління цим ресурсом залежить раціональне землекористування, тому одним із найважливіших завдань системи управління земельними ресурсами є забезпечення широкого спектру інформації у сфері землеустрою, земельних відносин, земельного кадастру, ринку землі, охорони земель тощо. Рівень управління земельними ресурсами має відповідати доктрині сталого розвитку держави та у сфері земельних відносин визначати економічні моделі та механізми регулювання ринкових процесів.

Сьогодні є питання, які вказують на недоліки земельних питань у реальному житті. Однією з проблем управління земельними ресурсами є відсутність ефективного організаційного механізму земельно-кадастрових відомостей. Інформаційна система підтримки управління земельними ресурсами створює єдиний простір знань та носій інформації щодо екологічно-безпечного використання земель сільськогосподарського призначення.

З метою покращення землекористування та отримання вичерпної інформації про земельні ресурси перспективним є створення он-лайн картографічних продуктів із кількісною та якісною характеристикою земель сільськогосподарського призначення, що сприятиме інвестиційній привабливості цих регіонів; держава, громадяни та громадські установи, наукові установи здійснюватимуть контроль за використанням, охороною та моніторингом цих земель відповідно до їх цільового призначення.

До реалізації багатофункціонального процесу системи управління земельними ресурсами залучаються різні державні органи. До системи органів державного землеустрою входять не тільки вищі та центральні органи державного управління, а й регіональні та внутрішні органи державного управління, оскільки управління земельними ресурсами здійснюється як за

рахунок землеустрою ззовні, так і окремими суб'єктами при прийнятті управлінських рішень.

Шляхом реалізації управлінських рішень щодо забезпечення ефективного використання земельних ресурсів процес управління земельними ресурсами розглядається як множина взаємопов'язаних елементів функціонування відповідних державних органів та адміністративно-управлінських підрозділів. Особлива роль у системі управління земельними ресурсами належить державному земельному кадастру, базі знань із земельного обліку, регулювання земельних відносин, землеустрою, ринку землі, забезпечення податкової та інвестиційної політики держави та обґрунтування плати за землю.

Державний земельний кадастр містить систему необхідної інформації та документів про правовий режим земель, розподіл їх між землевласниками та землекористувачами за категоріями земель, якісними характеристиками та цілями земель. Державний земельний кадастр відслідковує процеси виникнення або припинення існування землі як об'єкта права власності та права користування нею, а також надає інформацію державним органам та органам місцевого самоврядування, заінтересованим підприємствам, установам та організаціям, громадяни. регулювання земельних відносин, раціональне використання та охорона земель, визначення розміру плати за землю та вартості землі в межах природно-ресурсного потенціалу агропромислового комплексу, контроль за використанням та охороною земель, економічне та екологічне обґрунтування. проектів землеустрою.

Управління земельними ресурсами в сільськогосподарських підприємствах потребує функціонування інформаційної системи земельних ресурсів у кожній ланці господарської одиниці, яка включає всі ланцюги управління та маршрути циркуляції інформації про землю. Важливе місце в системі управління земельними ресурсами належить оперативному-технічному та бухгалтерському обліку, який разом із державним земельним кадастром виконує роль механізму організаційно-технічного інформаційного забезпечення системи управління земельними ресурсами.

Основним джерелом достовірної інформації для реалізації правових угод із землею та прийняття рішень щодо їх ефективного використання є належний облік земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах, формування кадастрового обліку розвитку ринку земельних ресурсів.

Стабільність у землекористуванні – це можливість надання достовірної інформації про управління земельними ресурсами в сільськогосподарських підприємствах для всіх учасників земельних відносин, це приведе до заохочування інвестицій та можливість власникам землі отримувати постійний прибуток за рахунок її раціонального використання.

Основним критерієм прийняття ефективних управлінських рішень у використанні та охороні земель на рівні держави та території є присутність достовірної та актуальної інформації. Система земельного кадастру має бути забезпечена показниками якості земель, їх оцінки та відображати особливо-цінні території; це сприятиме посиленню контролю державних органів за використанням та обліком земель сільськогосподарського призначення.

Ці завдання неможливо вирішити без створення належної системи інформаційного забезпечення земельних відносин, особливо ефективної автоматизованої системи ведення державного кадастру, тому принцип інформаційного забезпечення є важливою передумовою раціонального використання та охорони землі, особливо з урахуванням ринкових умов.

Підсумовуючи, можна констатувати, що раціональне використання земельних ресурсів можливе відповідно до економічних законів, знання законів розвитку природи, законів ринку та наукових засад, тому у той же час єдиний принцип використання та охорони земель не зможе досягти поставлених цілей, а відповідь на запитання дає лише їх діалектична єдність.

1.2. Формування новітньої системи управління земельними ресурсами

Формування новітньої системи управління земельними ресурсами відображає галузевий характер, існує дисбаланс між міністерствами та

департаментами, які здійснюють управління земельними ресурсами відповідно за соціальних, економічних, екологічних і технічних пріоритетами.

Створений державою орган земельних ресурсів не створив нової системи управління земельними ресурсами, яка б відповідала вимогам перехідної економіки. Діяльність у системі землеустрою, така як функціональне та галузеве зонування, землеустрій та регулювання землекористування, землеустрій, охорона земель, моніторинг та ведення кадастру не були виконані Держкомземом України (нині Держгеокадастр). Держгеокадастр, взагалі збузив роботи, вирішуючи переважно фіскальні інтереси держави, роздержавлення, паювання та технічні заходи: реєстрацію земельних ділянок, оцінку земель, ведення поземельних книг і перерозподіл державних земель [2].

Протягом останніх років майже не проводилися роботи із землеустрою щодо відведення земельних ділянок та складання планів земельно-господарського устрою в населених пунктах для ведення виробництва агротехнічних об'єктів. Роль землеустрою обмежується веденням рішень щодо перерозподілу землі, сертифікації та реєстрації землі власниками та землекористувачами. У зв'язку з відсутністю коштів органом управління земельних ресурсів не проводяться земельні зміни, необхідні для реалізації земельної політики, без використання землеустрою як механізму управління.

У результаті реформування земельних відносин в Україні з'явилися різні правові статуси - власність, постійне користування, оренда тощо. Ці складні земельні відносини та землекористування агрохолдингів призвели до порушення організації регіону (сівозміни), що призвело до посилення процесів деградації сільськогосподарських угідь та зменшення родючості ґрунтів.

Для вирішення завдань по управлінню земельними ресурсами і дотримання норм права, відповідно до ст. 183 Земельного кодексу України [3], статті 2 Закону України «Про землеустрій» [4] та ст. 25 Закону України «Про охорону земель» [5], держава здійснює землеустрій як комплекс заходів щодо організації раціонального використання та охорони земель, встановлення меж території, регулювання цілей використання земель при зміні цільового

призначення земель, обмежень та обтяжень у використанні земельних ділянок, збереження особливо-цінних земель та поліпшення родючості ґрунтів загалом, тому для цієї розвитку діяльності передбачено землеустрій, як основний важіль управління земельним фондом території країни. Тому розробляються земельно-проектні документації щодо використання і охорони земель конкретної громади.

Метою схеми землеустрою та техніко-економічних обґрунтувань використання й охорони земель виступає [6, с.77]:

- реалізація політики держави щодо наукового перерозподілу земель;
- формування землекористувань раціональної системи землеволодінь;
- розробка системи заходів щодо збереження і поліпшення природних ландшафтів, територій з особливими природоохоронними, рекреаційними і заповідними режимами;
- відновлення та підвищення родючості ґрунтів, рекультивація порушених земель, захист земель від ерозії, підтоплення, вторинного засолення, заболочування та інших видів деградації;
- консервації деградованих і малопродуктивних земель;
- створення екологічно сталих ландшафтів і агросистем;
- обґрунтована вартісна оцінка природоохоронних заходів.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні за останні роки, суттєво вплинули на характер і структуру землекористування. За відсутності стабільної системи управління земельними ресурсами, необхідної законодавчої бази та ефективного та справедливого державного механізму, земельне питання є дуже політизованим, а передача землі впливовим користувачам фактично перешкоджає цьому. Така ситуація вимагає відповідного перегляду земельної політики та формування новітньої концепції національної стратегії, в якій має бути суттєво посилена роль держави у сфері землекористування.

За оцінками фахівців, частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить у середньому понад 40%. Місткість територіального простору України за біокліматичним і земле ресурсним потенціалом достатня

для нормального життя 150 – 160 млн. чоловік (а виробництво харчових продуктів може прогодувати 400 млн. чоловік) [1, с. 65].

В Україні склався надзвичайно високий рівень освоєння життєвого простору: у господарське використання залучено понад 92% території, 5 млн. га (майже 8%) перебуває у природному стані (болота, озера, ріки, гори), 82% площі земель використовують як основний засіб виробництва у сільському та лісовому господарстві. До сільгоспвиробництва залучено 71,2% території суші. Водночас внутрішньогалузеве використання земельної території в агропромисловому комплексі носить екстенсивний характер [1, с. 66].

Органи державної влади повинні активно сприяти створенню соціально та екологічно орієнтованих регіональних моделей землекористування, а виділення у складі земельного фонду країни земель загального призначення, забезпечення управління використанням цих земель і збору відповідних платежів у державний бюджет є одним із найважливіших стратегічних завдань держави.

Земельне законодавство має встановлювати державну власність на землю, неможливо забезпечити обороноздатність і безпеку, захист її кордонів, розвиток єдиної інфраструктури, транспорту та зв'язку, захист природи, а це є запорукою дієздатності і стабільності держави.

На сьогоднішній день Державний земельний кадастр та Державний реєстр речових прав на нерухоме майно не працюють так як у довоєнний час. Встановлені у мирний час процедури передачі землі сільськогосподарського призначення у користування є складними, тривалими та такими, що не можуть бути реалізовані в умовах воєнного стану [7].

У зв'язку з цим, було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який набрав чинності 7 квітня 2022 року [8].

На 2022 рік затверджено дії, які спрямовані на забезпечення стабільності та прогнозованості поточних земельних відносин в країні, метою є сприяння спрощення обігу сільськогосподарських угідь для їх раціонального

використання під час війни та автоматичне продовження договорів користування землею сільськогосподарського призначення для всіх форм власності на один рік.

Після 24 лютого 2022 року, а саме оголошення воєнного стану, договори щодо земель сільськогосподарського призначення: оренди та суборенди, земельного сервітуту та суперфіцію, емфітевзис, будуть продовжені на один рік без внесення відомостей про це до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та без відповідного волевиявлення сторін земельних відносин, це відбувається автоматично згідно з відповідним законом (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» № 2145-ІХ від 07 квітня 2022 року).

Земельний кодекс України [3] передбачає, що права на земельні ділянки державної та комунальної власності для подальшого відведення в оренду з цільовим призначенням «для ведення товарного сільськогосподарського виробництва» можуть набуватися виключно на засадах конкурсу – земельних торгах (аукціонах), але на час дії воєнного стану ця процедура спрощена та дія цього правила скасовується, тому земельний аукціон відбуватися не буде, щоб якнайшвидше надати землю в користування, а реєстрація таких договорів укладається військовими адміністраціями у Книзі реєстрації землеволодінь і землекористувань з питань власності та обліку землекористування. На підставі договору орендодавець може передати в користування декілька ділянок одночасно. При заключенні договорів оренди землі державної та комунальної власності змінюється зміст прав та обов'язків сторін договору, умови та порядок укладення договору оренди землі.

Договори будуть укладатися лише в електронній формі та засвідчуватися кваліфікованими електронними підписами сторін [3].

Під час воєнного стану, договори оренди земель сільськогосподарського призначення може бути укладено лише на один рік, тому на такі договори не поширюється мінімальний термін оренди 7 років. Є такі договори, строк дії

яких закінчився до того, як орендар висадив її на земельній ділянці, в цей час орендар має право зібрати цю культуру з відшкодуванням орендодавцю збитків, завданих тимчасовим управлінням землею, тому такий договір не можна продовжити, він укладається на новий термін і закінчується через рік, а розмір орендної плати не може перевищувати 8 відсотків нормативної грошової оцінки земельної ділянки, яка визначається від середньої нормативної грошової оцінки одиниці поля в даній місцевості по області.

Права орендарів Закон істотно обмежує, так як орендар землі не має права на одержання компенсації витрат, що виникли з таких причин, як рекультивация землі, передача її в оренду та в суборенду, зміна цільового призначення ділянки, встановлення права сервітуту, поділ землі, використання корисних копалин, будівництво нерухомості тощо.

Також спрощено порядок встановлення меж та формування земельних ділянок, інформація про які не вносяться до ДЗК, а саме Державного земельного кадастру, та не присвоюється кадастровий номер. Для цього розробляється технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель, яка є обов'язковим додатком до договору оренди, тому саме при цьому з моменту укладення договору земельна ділянка вважається сформованою і припиняє бути об'єктом цивільних прав після його припинення.

Через російську агресію деякі фермерські господарства, сільськогосподарські товариства та окремі громадяни були вимушені зупинити свою діяльність та тимчасово припинили використання землі сільськогосподарського призначення, яка раніше була набута ними в оренду або суборенду [7].

Таким орендарям і суборендарям закон надає можливість тимчасово передати свої права на землю фермерам, які продовжують виробничу діяльність і потребують збільшення площі сільськогосподарських угідь, тому право користування будь-яким майном за цільовим призначенням може передаватися максимум на один рік. Передача землі в оренду та передача в суборенду відбувається без згоди власника землі на підставі договору між

землекористувачем та особою, якій надається право користування. Договір укладається в електронному вигляді і повинен включати в себе інформацію про сторони договору, право передачі та строк дії, а про перехід права оренди до власника землі та суборендаря орендар зобов'язаний письмово повідомити орендодавця протягом п'яти днів з дня реєстрації договору.

В умовах війни забезпечення продовольчої безпеки держави має критично важливе значення. Зазначимо, що спрощений устрій отримування прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, передбачений Законом, сприятиме оперативній передачі землі та інтенсивному веденню сільськогосподарського виробництва у послідуєчих роках, а Україна і надалі утримуватиме свої позиції серед світових лідерів з аграрного виробництва.

Дуже важливо забезпечити продовольчу безпеку держави в умовах війни, тому встановлений законом спрощений механізм набуття прав на землю сільськогосподарського призначення сприятиме швидкому обороту землі та інтенсивному сільськогосподарському виробництву в найближчі роки, а Україна й в подальшому утримуватиме свої позиції серед світових аграрних лідерів.

1.3. Дослідження теоретичної та законодавчої бази системи управління земельними ресурсами

Стратегічною правовою базою управління земельними ресурсами є Конституція України [9], прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 року. У головному документі нашої держави зазначається: «Земля є національним багатством і перебуває під особливою охороною держави. Право власності на землю, яке набувається та реалізується громадянами, юридичними особами та державою відповідно до Основного Закону [9, ст. 14, 41], гарантується державою».

Конституція України, враховуючи надзвичайне значення землі в усіх сферах життя людей, відмежовує землю від інших об'єктів нерухомого майна,

передбачає принципи особливої охорони та визнає три форми власності на землю: приватну, державну та комунальну. Державні органи влади та органи місцевого самоврядування здійснюють оформлення права власності згідно статті 13 Конституції України, а кожен громадянин має право на землю, при цьому він не має права завдавати шкоди собі, іншим або суспільству, користуючись землею. Крім цього, Конституція визначає правові норми регулювання відносин власності на землю: всі суб'єкти права власності землею є рівними перед законом [9, ст. 14]; закріплює основні принципи використання землі громадянами, юридичними особами [9, ст. 13, 41]; визначає основні засади державного регулювання відносин власності на землю, користувань земельними ділянками, охорони земель [9, ст. 13, 14, 92]. Отже, процес управління земельними ресурсами має брати свій початок з Конституції України. Неправомірно приймати будь-яке адміністративне рішення, крім конституції.

Відповідно до статті 8 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти мають прийматися лише з урахуванням та відповідно до Основного Закону, тому для подальшого розвитку та вдосконалення правових засад управління земельними ресурсами стратегічною основою є Конституція України.

Земельний кодекс України [3] являється одним із найважливіших нормативно-правових актів України, який регулює раціональне використання та охорону земель, збереження та підвищення родючості ґрунтів, рівноправний розвиток усіх форм власності на землю та землеустрою, захист навколишнього середовища та захист прав громадян, земельних ділянок підприємств, установ і організацій. Цей кодекс передбачає розробку нормативів і правил використання та збереження земель відповідно до вимог ефективного управління земельними ресурсами, базується на конституційних нормах щодо забезпечення громадянами, юридичними особами, територіальними громадами і державою права на землю, питання рівності права перед законом та охорони земельних ресурсів.

У Кодексі розвиваються концептуальні норми Конституції України:

– земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [9, ст. 14];

– забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, є обов'язком держави [9, ст. 16];

– примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності за умови повного відшкодування їх вартості.

Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі [9, ст. 41].

Кодекс встановлює повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у галузі управління земельними ресурсами. З метою вдосконалення управління земельними ресурсами Земельний кодекс передбачає дев'ять категорій земель за цільовим призначенням [9, ст. 19-21].

Землі запасу не виділяються в окрему категорію, а можуть перебувати в запасі у всіх категоріях земель державної та комунальної власності [9, ст. 19, 83, 84].

У Кодексі остаточно розв'язується проблема власності на землю. Так, громадяни та юридичні особи України, територіальні громади і держава можуть стати власниками землі відповідно до закону [9, ст. 14].

Іноземці та особи без громадянства можуть отримати право власності на землі несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів та за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, які перебувають у їх приватній власності.

Землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню [9, ст. 81, 82].

Поширеним способом набуття громадянами та юридичними особами права власності на землю є набуття на підставі цивільно-правових договорів (купівлі-продажу, дарування, міни тощо).

Створення цілісної системи земельного законодавства, яке відповідатиме інтересам суспільства являється одним із потреб розбудови країни як демократичної правової держави, а ухвалення значної кількості нових нормативно-правових актів у сфері використання та охорони земель зумовлено тривалим впровадженням земельних та аграрних реформ в Україні, які не застосовуються в багатьох сферах суспільного життя в Україні здійснюється без належних змін у правовому регулюванні земельних відносин.

Слід зазначити, що різні законодавчі органи сьогодні не завжди орієнтуються у своїй діяльності на теперішню систему земельного права та законодавства, тому нові закони про земельне законодавство іноді стають несумісними з існуючими та можуть включати в собі протиріччя в правових настановах, а недоліки окремих законодавчих структур та, як наслідок, правозастосовна практика призводять до суперечностей, які спотворюють загальний зміст нормативно-правових актів, що встановлюють механізми управління земельними ресурсами в Україні.

Висновки до розділу 1

1. Управління земельним ресурсами в умовах небувалого зростання кількості власників і користувачів землі, забезпечення гарантованих ними прав, реалізація ефективної державної політики – все це вимагає обробки великих потоків інформації, використання найсучасніших інформаційних технологій.

2. Раціональне використання земельних ресурсів можливе відповідно до економічних законів, знання законів розвитку природи, законів ринку та наукових засад, тому у той же час єдиний принцип використання та охорони земель не зможе досягти поставлених цілей, а відповідь на запитання дає лише їх діалектична єдність.

3. Важливо забезпечити продовольчу безпеку держави в умовах війни, тому встановлений законом спрощений механізм набуття прав на землю сільськогосподарського призначення сприятиме швидкому обороту землі та інтенсивному сільськогосподарському виробництву в найближчі роки, а Україна й в подальшому утримуватиме свої позиції серед світових аграрних лідерів.

4. Створення цілісної системи земельного законодавства, яке відповідатиме інтересам суспільства являється одним із потреб розбудови країни як демократичної правової держави, а ухвалення значної кількості нових нормативно-правових актів у сфері використання та охорони земель зумовлено тривалим впровадженням земельних та аграрних реформ в Україні, які не застосовуються в багатьох сферах суспільного життя в Україні здійснюється без належних змін у правовому регулюванні земельних відносин.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМИ, ФУНКЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ

2.1. Закордонний досвід системи управління земельними ресурсами

Сьогодні, в умовах завершення земельної децентралізації, питання управління земельними ресурсами обласної громади є важливим на загальнодержавному рівні. Для регіональних громад земля є важливим ресурсом, від якого залежить їх економічний та соціальний розвиток. Після розширення повноважень регіональних громад у сфері управління земельними ресурсами стало можливим ефективне та раціональне використання землі, що потребувало забезпечення контрольної-наглядової функції з боку держави відповідно до делегованих повноважень повноваження регіональним громадам.

В умовах децентралізованої системи управління все більшого значення набувають питання раціонального використання земельних ресурсів. Сучасне реформування земельних відносин в Україні зумовлене вирішенням проблем раціонального використання землі як найважливішого ресурсу регіональної громади.

Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 16 вересня 2014 року, Україна стала на шлях розбудови демократії та ринкової економіки. Одним із головних аспектів є децентралізація землі, перерозподіл повноважень, зміни системи земельного податку, планування земельних відносин громадою в контексті довгострокових перспектив розвитку регіонів.

Україна є східноєвропейською країною, яка зазнала значних політичних та економічних труднощів, економіка України має значний економічний потенціал, країна має виробничу базу з хорошими сільськогосподарськими угіддями, корисними копалинами та сировиною, освіченою робочою силою та внутрішнім ринком, що розширюється.

Важливий аспект забезпечення раціонального використання земельних ресурсів України та підвищення його цінності, максимально сприятливі умови для створення соціального, інвестиційного та виробничого потенціалу землі як унікального національного багатства апіорі визначає необхідність ефективного функціонування України, відповідної системи управління земельними ресурсами.

Новостворені об'єднані територіальні громади отримали потужні економічні ресурси для ефективного розвитку, а питання ефективного та раціонального використання земельних ресурсів ще належним чином не вирішено. Україна має потужний потенціал земельних ресурсів, ефективність його використання багато в чому залежить від раціональності господарювання, а для створення ефективного стратегічного механізму використання землі у кожній області необхідний диференційований підхід до управління використанням земельних ресурсів.

Незважаючи на найвищий у світі рівень включення земельних ресурсів у господарський обіг, високу родючість ґрунтів, різноманітність земельно-ресурсного потенціалу, передати землю ефективним землевласникам за умов дбайливого ставлення, що є основним завданням земельної реформи і стати важливим елементом економічного зростання – неможливо [10, с.55].

Для більшості країн характерною є трирівнева система управління земельними ресурсами: державний, регіональний, місцевий (муніципальний). Але, водночас, уніфікованої моделі регулювання земельних відносин не існує, кожна країна щодо цього є унікальною. Управління в сфері земельних відносин та здійснення операцій із землею в країнах Європи різняться залежно від територіального устрою та системи державного управління. У федеральних країнах система регулювання земельних відносин значно різноманітніша, оскільки багато питань землекористування віддано в юрисдикцію окремих територій.

У всіх країнах є спеціальні державні, суспільні або приватні структури, що займаються регулюванням і управлінням земельними ресурсами [10, с.76].

Так, наприклад, у Німеччині запроваджено трирівневу систему планування та збереження земель: національну, федеральну та муніципальну. Кожна з 16 федеральних земель має широкі повноваження щодо створення власних систем планування, але всі зобов'язані розробити загальну земельну програму, положення якої є обов'язковими для муніципалітетів (громад), і загальний план розвитку землекористування їхні округи.

Агентство з управління та реалізації земель (Bodenverwertungs- undverwaltungs GmbH - BVVG) — спеціалізована державна установа Німеччини, яка здійснює державне регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення. Діяльність агентства BVVG контролюється Федеральним міністерством фінансів і міністерством сільського господарства. Відповідно до Закону Німеччини «Про заходи щодо поліпшення сільськогосподарських структур і підтримки сільськогосподарських і лісових спілок», особа, яка бажає придбати сільськогосподарську землю площею більше 1 га, повинна отримати спеціальний дозвіл місцевої влади [11, с. 4].

Згідно зі статтею 6 цього Закону такий дозвіл надається або відмовляється у наданні протягом одного місяця з дня звернення [12]. Це залежить від того, наскільки покупець доведе необхідність придбання такої ділянки та підтвердить наявність відповідної професійної підготовки (навчання). Придбання землі сільськогосподарського призначення в Німеччині не є незаконним для іноземців, але за законом вони повинні отримати дозвіл від місцевих органів влади, де розташована земля.

У Німеччині іпотечні банки надають позики під заставу земельних ділянок і випускають боргові зобов'язання. Згідно з чинним законодавством, іпотечна позика не може перевищувати 3/5 вартості земельної ділянки, яка заставляється, а кредити надаються на 6, 10, 15, 20 років під 8 – 9% річних [13].

Для забезпечення ефективного управління земельними ресурсами у Німеччині угоди про придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення укладаються після отримання спеціального дозволу, а також законодавчо закріплено право купівлі за:

- 1) орендарями земельних ділянок;
- 2) особами, для яких основним видом діяльності є сільське господарство;
- 3) особами, які мешкають поряд із земельною ділянкою, що продається [13].

Ринок землі сільськогосподарського призначення в Італії розвинений, відкритий і ліберальний. Головною метою земельної реформи було підвищення ефективності землекористування, зосередження її в руках землеробів та стимулювання ринку землі.

У цьому процесі, завдяки регулюванню з боку держави, селяни купували землю нижче ринкової ціни, і завдяки банківським кредитам, навіть якщо це було 30 років, вони змогли заплатити за цю землю. Кредитна ставка не перевищувала 3,5% на рік [14].

Держава також сприяла створенню сприятливих інфраструктурних умов для розвитку обслуговуючої кооперації в аграрному секторі економіки. В Італії державний контроль за використанням земельних ресурсів здійснюється шляхом примусової оренди (продажу) землі більш продуктивним користувачам, якщо фермер не забезпечує ефективного господарювання.

Існують обмеження щодо іноземної власності на землю в прикордонних районах, що забезпечує національну безпеку країни. Запроваджуються жорсткі умови зонування територій, цільового використання земель різних категорій, зокрема екологічного аспекту, який визначається з урахуванням санкцій за порушення встановлених правил землекористування.

В Італії встановлено найвищий податок на реєстрацію угоди – 18% від ціни угоди, що значно збільшує загальну вартість купівлі ділянки. Важливим аспектом досвіду Італії в Україні є державний контроль за ефективним використанням, тобто передача володіння більш ефективному користувачеві шляхом надання землі переважно землеробам, субсидій з боку держави у вигляді доступних кредитів та обов'язкової оренди [14].

Французьке законодавство орієнтоване на збереження цільового призначення сільськогосподарських угідь і вдосконалення землеробства.

Забороняється купівля-продаж особливо родючих земель для несільськогосподарських потреб, власник не повинен залишати сільгоспугіддя без обробки понад п'ять років, інакше земля може бути передана іншим особам.

Держава регулює викуп землі, яка надходить на ринок для подальшого перепродажу, що сприяє укрупненню земель та збереженню їх цільового сільськогосподарського призначення. Щоб уникнути спекуляцій із землею (насамперед у приміських зонах), існують високі податки на прибуток від швидкого перепродажу сільськогосподарської землі [15].

Societe d'aménagement foncier et d'établissement rural (SAFER) – це Агентство з управління земельними ресурсами та розвитку сільських територій, яке підпорядковується Міністерству сільського господарства та Міністерству фінансів Франції та забезпечує [16]:

- підвищення ефективності сільського господарства та підтримку молодих фермерів;
- захист навколишнього середовища, ландшафтів, природних ресурсів;
- підтримку та розвиток сільської економіки.

Враховуючи досвід Франції, зрозуміло, що іноземці купують землю сільськогосподарського призначення без будь-яких заборон, але якщо вартість землі перевищує 38 мільйонів євро або якщо предметом договору купівлі-продажу є виноградники, то Агентство з управління земельними ресурсами та сільського розвитку є обов'язкова територія земля сільськогосподарського призначення через компанію SAFER при купівлі покупець звільняється від сплати податків, в іншому випадку оподаткування здійснюється на загальних підставах.

Статтею 23 Конституції Республіки Польщі [17] визначено, що основою аграрного устрою країни є сімейне господарство. Правовою основою земельної реформи в Польщі було прийняття Закону «Про управління державними сільськогосподарськими землями» 1991 р. [18].

Метою реформи у Польщі був перехід до ринкових засад розвитку економіки, збільшення продуктивності сільськогосподарського виробництва, а також поліпшення рівня життя та соціально-економічного розвитку села.

Майже половина земель країни використовується як сільськогосподарські угіддя – 47,1%, 74,9% із цих земель (або 35,2% земельного фонду країни) становить рілля. У сільській місцевості проживає 39,4% населення країни [18].

Іноземці можуть потрапити на ринок, якщо вони перебувають у шлюбі з громадянином Польщі та проживають у Польщі протягом останніх 2 років або після отримання статусу постійного мешканця, якщо прожили в Польщі протягом 5 років, а в деяких регіонах громадянам ЄС, які орендували землю в межах трьох останніх років, ці обмеження та правила не поширюються. Земельна ділянка, яка надається у власність, може бути максимальної площі - 500 га та громадяни повинні мати сільськогосподарську освіту або досвід роботи в галузі сільського господарства. Орендарі мають переважне право на купівлю приватної землі, якщо вони орендували її не менше трьох років.

Агентство сільськогосподарської нерухомості (Agencja Nieruchomosci Rolnych) було створено для контролю за передачею права власності та інших прав власності на сільськогосподарські землі в Польщі [18]. Усі договори купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення повинні бути доведені до відома Агентства сільськогосподарської нерухомості, яке має право першочергового викупу землі, а орендарі мають право першості на купівлю землі приватної власності, якщо вони орендували її не менше трьох років.

З моменту вступу Латвії в Європейський Союз ринок землі працює без будь-яких обмежень. В результаті відкритого ринку землі в деяких частинах Латвії більше половини сільськогосподарських угідь належало іноземним компаніям. Місцеві жителі почали орендувати прилеглі до будинків землі в іноземних власників, які не використовували їх для виробництва. Згідно з офіційними даними Латвійського земельного фонду, з 2,3 млн га придатних до обробітку земель використовується лише 1,56 млн га [19]. З 1 січня 2015 року

набув чинності Закон Латвії «Про землеустрій» [20]. Його мета – це сприяння довгостроковому використанню та охороні земель, а також ним встановлено:

- принципи та умови використання та охорони земель;
- обов'язки землекористувачів; управління державними та місцевими муніципальними землями;
- управління державним земельним фондом та земельним фондом місцевих муніципалітетів; запобігання деградації землі та ґрунту.

Розділ 3 цього закону визначає, що при користуванні та охороні земель потрібно дотримуватися таких принципів [20]:

1) при плануванні використання земель органи місцевого самоврядування повинні забезпечити ефективне управління та сталий розвиток природних ресурсів;

2) органи місцевого самоврядування мають передбачати території з найнижчою оцінкою якості земель та території, які через їх розташування та конфігурацію не є придатними для використання у сільському та лісовому господарстві як пріоритетні для зміни категорії сільськогосподарських угідь та лісових земель;

3) органи місцевого самоврядування в документах планування просторового розвитку повинні передбачати деградовані території як пріоритетні для забудови;

4) власник та користувач землі не повинні завдавати шкоди землі та повинні враховувати баланс між потребами суспільства та правами власників.

У 2017 році Сейм прийняв зміни до Закону «Про приватизацію землі в сільській місцевості», які визначають порядок купівлі землі сільськогосподарського призначення, спрощують умови купівлі землі для місцевих жителів, а також забороняють іноземцям купувати землю, якщо вони постійно не проживають в Латвії. Кожен, хто хоче купити землю в Латвії, повинен володіти латиською мовою, представити державною мовою план подальшого використання землі в сільському господарстві та відповідати на всі

запитання комітету відповідного органу самоврядування. Заборона на покупки поширювалася також на громадян країн-членів Європейського Союзу, які не проживають постійно в Латвії та не мають відповідного паспорта. Якщо власник хоче продати свою землю, право переваги належить орендарю землі, місцевій владі та Земельному фонду Латвії. Фізична або юридична особа може отримати у власність до 2000 га земель сільськогосподарського призначення. Місцеві органи влади можуть встановлювати обмеження, які можуть бути нижчими за пріоритети розвитку, а також повинні перевіряти дотримання вимог щодо використання земель сільськогосподарського призначення.

Негативний досвід Латвії, де після проголошення незалежності землі сільськогосподарського призначення вийшли у вільний обіг, має бути для України попереджувальним фактором, щоб подібної ситуації не виникало [19].

В умовах сьогодення соціально-економічний розвиток сільських територій має бути спрямований на підвищення рівня розвитку еколого-економічної та соціальної сфер на селі.

В країнах європейського простору передбачено здійснення таких цілей, як підвищення продуктивності виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок стимулювання технічного прогресу, забезпечення регіонального розвитку аграрного виробництва та оптимального використання факторів виробництва, забезпечення справедливих стандартів життя сільського населення шляхом збільшення доходів осіб, зайнятих у сільському господарстві, стабілізацію ринків, забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення формування прийнятної для споживачів цінової політики, вирівнювання доходів з іншими галузями, збільшення масштабів виробництва та його інтенсифікація, скорочення відмінностей між відсталими сільськими та міськими районами, компенсація впливу несприятливих природних та соціально-економічних чинників, а також диверсифікацію доходів сільськогосподарського виробництва.

На сьогодні фінансово вигідним для розвитку сільських територій є включення землі як головного матеріального ресурсу у матеріально-грошовий

обіг, щоб значно сприяло зміцненню капіталізації основних фондів, а також збільшенню оборотних коштів, що матимуть реальне забезпечення – землю. Розширення міжнародних транспортних та енергетичних коридорів, а також інформаційних каналів сприятиме як зниженню затрат на державне управління на селі, так і зміні в позитивний бік структури вартісних взаємовідносин господарств і держави.

Врахування європейських досвіду розвитку сільських територій дозволяє окреслити її пріоритети і для України, що сприятиме забезпеченню самодостатніх територіальних громад, слугуватиме надійним важелем місцевого розвитку країни [20].

У Китаї визначають дві різні форми землеволодіння для міських і сільських районів – державна земля і земля, яка належить громадам. Подвійна система була запроваджена після земельної реформи.

Сьогодні земельна система Китаю відокремлює право власності на землю (державну та колективну) від прав землекористування. Це означає, що право користування державною землею можна передавати та продавати, тоді як у випадку землі колективної власності право користування та управління землею належить індивідуальним фермерам. Тому право власності на землю в Китаї поділяється на право власності на землю та право землекористування.

В Китаї землі сільських територій належить колективу, селяни мають право користування колективною землею на основі договору. Строки контракту – до 30 років, але можуть бути продовжені на більший термін. Ключовою особливістю адміністративної системи управління землею в Китаї є те, що держава є кінцевим власником і розпорядником державної землі в Китаї.

У системі управління землею є чотири рівні – центр, провінція, місто, повіт. Управління земельними ресурсами в Китаї здійснює Міністерство земельних і природних ресурсів, до складу якого належать Державне бюро моніторингу земель, Державне геодезичне управління та Державне управління нагляду за землею.

Основною формою господарювання в аграрному секторі Китаю є сімейне фермерське господарство. На відміну від нерівних прав власності на землю, державна та колективна форми власності мають різні системи землекористування та підпорядковуються різним законам і системам землеустрою. Особливістю регулювання земельних відносин у Китаї є відсутність земельного кодексу.

Уряд Китаю сприяє підвищенню добробуту сільськогосподарського населення через кредитні механізми, співфінансування процесів модернізації та зниження податків. Захист державної власності на землю в Китаї зводить до мінімуму спекуляції та спрямований на досягнення соціальної рівності людей [21].

Досвід Китаю доводить, що для ефективного управління землями, яке призведе до соціально-економічного розвитку громади регіону, необхідно надавати доступні кредити фермерам та уникати масового продажу землі.

Процеси глобальної інтеграції у сфері землеустрою довели, що земля є одним із основних джерел економічного добробуту, що потребує організації її використання та раціонального збереження. Управління земельними ресурсами безпосередньо впливає на соціально-економічний розвиток територіальної громади.

Сучасний стан землеустрою вимагає нових підходів для підвищення ефективності господарювання та забезпечення раціонального використання. Закордонний досвід показує, що з точки зору національних інтересів і національної безпеки, державний контроль і обмеження у здійсненні договорів володіння, користування і розпорядження земельними ресурсами повинні існувати.

Міжнародний досвід дає можливість виокремити основні гарантії ефективного управління та раціонального використання земельних ресурсів [22, с.167], а саме:

- встановлення законодавчих обмежень стосовно покупців - іноземців;

–надання переважного права при купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення особам, які пов’язані з аграрною діяльністю й мають відповідну освіту, а також потрібно враховувати наявність засобів виробництва та необхідного капіталу;

–наповненість державного земельного кадастру і безперервне оновлення даних;

–створення інституту Державного земельного банку з метою довгострокового кредитування аграрного сектора;

–контроль з боку держави за ефективним використанням через примусову оренду, а саме передання права використання ефективнішому користувачу.

Наука про управління завжди була тісно пов’язана з практикою, тому слід частіше звертатися як до вітчизняного, так і до зарубіжного досвіду. Це дасть змогу розширити спектр управлінського мислення з метою використання того інтелектуального потенціалу, який людство напрацьовувало десятиліттями.

Виходячи з міжнародного досвіду зазначимо, що потребує необхідності створення єдиної національної системи землеустрою, яка поєднає успішний зарубіжний досвід і дасть змогу гарантувати соціально-економічний розвиток територіальної громади. Використання іноземного досвіду землеустрою для України є корисним, але не можна розраховувати на подібний рівень економічного та соціального успіху в результаті копіювання досвіду окремої країни.

2.2. Методи та функції управління земельними ресурсами

Методи управління земельними ресурсами класифікують за змістом і механізмом впливу на працівника і земельні ресурси, так чітко виділяються дві групи методів за типами відносин, що відрізняються між собою за критеріями примусу та переконання в науці управління.

Оскільки сутність управління визначається його функціями, то на основі методів і принципів управління детально розглянуто функції управління

земельними ресурсами, яке є однією з найважливіших галузей науки управління.

Функції управління – це відносно відокремлені напрями управлінської діяльності, які дозволяють здійснити певний вплив на об’єкт управління з метою вирішення поставленого завдання. Вивчення змісту функцій управління та їх чітка класифікація необхідні для розробки раціональних основ системи управління [24, с.18].

Залежно від області вивчення використовують різні функції управління: промисловість, аграрний сектор, військова справа, машинобудування, промислове дорожнє будівництво, тощо.

В методологічному аспекті функції управління земельними ресурсами поділяються на основні і спеціальні [24, с.20].

До основних належать:

- планування;
- організація;
- координація;
- регулювання;
- контроль.

До спеціальних функцій відносять наступні:

- земельний менеджмент;
- законодавче та нормативно-методичне забезпечення;
- державний контроль за використанням та охороною земель;
- вирішення земельних спорів;
- стандартизація і нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунту;
- експертиза вишукувальної та землевпорядної документації;
- розвиток державної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації фахівців для роботи в системі державних земельних органів;
- землевпорядкування;
- ведення державного земельного кадастру;

- моніторинг земель;
- вивчення і картографування земельних ресурсів;
- економічне регулювання раціонального землекористування;
- інноваційно-інвестиційна політика;
- маркетингова діяльність;
- розвиток інфраструктури ринку землі;
- забезпечення науково-технічною інформацією;
- матеріально-технічне забезпечення, загальне діловодство і господарське обслуговування тощо.

На сьогоднішній день в Україні відсутня наукова та спеціальна література, яка б розглядала проблеми функцій управління земельними ресурсами, тому можна пояснити поняття «процес управління» як процес збору, передачі та обробки інформації, яка є основою для підготовки рішень, здійснення системи контролю управління земельними ресурсами.

Важливим фактором ефективного та раціонального управління земельними ресурсами є державний контроль, охорона та регулювання у цій сфері. І відповідно, сучасне управління земельними ресурсами має бути спрямоване на досягнення максимального економічного ефекту з урахуванням екологічних, соціальних та інших особливостей територіальної громади, що в їх розпорядженні.

2.3. Впровадження ГІС технологій в системі управління земельними ресурсами

На сучасному етапі розвитку суспільства необхідно застосовувати реальні, модернізовані та нові методи збору, зберігання, аналізу та прогнозування стану навколишнього природного середовища та природних ресурсів, особливо земельних ресурсів, що реалізуються шляхом сучасних підходів на геоінформаційній основі для розв'язання поставлених завдань.

Геоінформаційні системи (ГІС) мають стати функціональною основою формування національної інформаційної системи земельних ресурсів як

ефективного та раціонального засобу для отримання масиву просторово-координованої інформації функціонального призначення і належності земельних ресурсів, моніторингу, прогнозу та їх використання.

Геоінформаційні системи є найбільш перспективним напрямком в управлінні земельними ресурсами, оскільки забезпечують отримання актуальної, адекватної, доступної та наочної інформації та виступають незамінним засобом дослідження проблем, пов'язаних із введенням та зберіганням вихідної інформації, обробкою просторової інформації, аналізом візуальних та геостатистичних даних та підготовка різного роду документації.

Повнофункціональні геоінформаційні системи, за допомогою достовірних даних, дозволяють оптимізувати процедуру прийняття рішень управлінських рішень. Такі системи забезпечують процес управління даними, а також слугують інструментом відображення результатів управління.

Велика кількість управлінських рішень повинна враховувати багато факторів. Лише за умови інтеграції в геоінформаційні системи інтелектуальної складової, яка забезпечує науковий підхід до прийняття рішень, можна буде вирішувати широке коло завдань. Зокрема, кадастрові завдання, моніторинг, моделювання та прогнозування різних ситуацій на території, організації управління, контролю за виконанням проектів і розробок, земельно-кадастрового знімання, забезпечення та обробки даних державного земельного кадастру, охороні земель, ведення земельно-кадастрової карти, інформаційного обслуговування, автоматизації видачі документів.

В системі управління земельними ресурсами вагоме значення при використанні ГІС технологій має застосування таких аспектів землеустрою, як забезпечення безпеки держави та громадян; дотримання законодавства України; забезпечення раціональності використання землі; покращення родючості ґрунту; оптимізація процесу територіального впорядкування; вирішення соціальних проблем, захищення інтересів суспільства тощо [25].

Управління земельними ресурсами створює взаємозв'язки між елементами системи управління, які спрямовані на ефективне та раціональне використання

земель, що здійснюється шляхом постійного обміну інформацією. Засоби, які забезпечують цей обмін і є основними завданнями землеустрою, земельного кадастру, землеустрою та моніторингу земель.

Геоінформаційні системи забезпечують можливість виконання шести процедур з необхідними наявними даними [25]:

- введення – дані мають бути у відповідному цифровому форматі;
- маніпуляція – дані можливо видозмінювати відповідно до вимог конкретного завдання;
- управління – при великій кількості інформації використовують системи управління базами даними які мають реляційну структуру;
- запит – швидкий пошук бажаної інформації;
- аналіз – дозволяє інтегрувати різні масиви даних;
- візуалізація – представлення інформації у вигляді зображень, карт таблиць, графіків, діаграм, мультимедійних файлів.

Однією з важливих переваг сучасних геоінформаційних систем є розробка та аналіз великої кількості варіантів різноманітних проектних рішень щодо оптимізації території, охорони земель, забезпечення сталого землекористування, відтворення природних ландшафтів, прогнозування та контролю стану земельних ресурсів.

Управлінські рішення щодо землекористування приймаються недостатньо ефективно, оскільки сьогодні таке управління здійснюється переважно на основі суб'єктивних оцінок або з використанням моделей, які не відповідають сучасному рівню управління. Це суттєво уповільнює процес автоматизації управлінських завдань і створює протиріччя між недосконалістю науково-методичного апарату та сучасними вимогами до оперативності та ефективності прийняття рішень у процесі управління земельними ресурсами. Існує багато проблем управління земельними ресурсами, наразі найбільш актуальними є: інвентаризація земель; усунення диспропорцій у використанні землі; вдосконалення системи управління земельними ресурсами.

Вирішення цих проблем необхідно розглядати з точки зору тих завдань, які мають забезпечувати геоінформаційні системи в управлінні земельними ресурсами, а саме: створення умов для розподілу даних між структурами, які їх потребують; дотримання стандартів і форматів обміну цифровою інформацією; впровадження класифікаторів систем захисту інформації; захист інформації [26, с.54].

Методи геоінформаційних систем дозволяють аналізувати поточний стан земельних угідь, виявити допущені помилки та недоліки, а також швидко формувати бази даних та відомостей про земельні ділянки. Важливе місце в управлінні земельними ресурсами належить інформація ДЗК, тому пріоритетним напрямком державної земельної політики було створення автоматизованої системи Державного земельного кадастру, яка включає такі складові: реєстрація земель, кадастрові карти, бази землевласників і землекористувачів, результати різних видів знімачів [26, с.67].

У сфері оцінки землі геоінформаційні системи дозволяють зберігати та періодично оновлювати інформацію, розраховувати показники та будувати моделі оцінки за допомогою множинної регресії та факторного аналізу. Це дозволить швидко підібрати необхідну інформацію про земельну вартість конкретної земельної ділянки.

У сфері аналізу та оцінки має велике значення використання геоінформаційних систем, про що свідчить велика кількість програм, які допомагають здійснити великий обсяг обліку та оцінки земель різного призначення в найкоротші терміни.

В аграрному секторі такі системи покращать процес прийняття земельпорядних рішень, мінімізуючи виникнення помилок та підвищуючи продуктивність праці, і як наслідок, збільшуючи обсяги виробництва, що призведе до покращення економічної ситуації в Україні.

Геоінформаційна система створює об'єднаний інформаційний простір для процесу управління земельними ресурсами, тому що виконується забезпечення, розроблення та дослідження маси варіантів задач, пов'язаних з проектуванням,

формування керівних карт на різних рівнях управління (місцевому, національному чи регіональному). Це дозволить знайти плюс оптимальний еколого-економічне обґрунтування системи заходів щодо планування та охорони земель, формування їх сталого використання земель, оперативний контроль за використанням земельних ресурсів, відтворення природних агроландшафтів, прогнозування можливих процесів ерозії та створення антиерозійної організації території, накопичення інформації про деградовані та малопродуктивні землі, що надасть їм консервацію на науковому підґрунті [26, с.69].

Застосування геоінформаційних систем під час управління земельними ресурсами на всіх його рівнях сприятиме покращенню впровадження та реалізації наукових положень щодо однієї з основних функцій державного апарату у земельній сфері. Сучасні геоінформаційні системи дають можливість побудувати ефективну національну структуру землеустрою, створити спеціалізовані програми для прийняття управлінських рішень у цій сфері, що є важливим інструментом пізнання природного середовища і на якому базується екологічна, економічна та соціальна стабільність природного середовища в цілому.

Висновки до розділу 2

1. Україна є східноєвропейською країною, яка зазнала значних політичних та економічних труднощів за останні роки, економіка України має значний економічний потенціал, має виробничу базу з хорошими сільськогосподарськими угіддями, корисними копалинами та сировиною, освіченою робочою силою та внутрішнім ринком, що розширюється.

2. Процеси глобальної інтеграції у сфері землеустрою довели, що земля є одним із основних джерел економічного добробуту, що потребує організації її використання та раціонального збереження.

3. Сучасний стан землеустрою вимагає нових підходів для підвищення ефективності господарювання та забезпечення раціонального використання землі, а важливим фактором ефективного та раціонального управління земельними ресурсами є державний контроль, охорона та регулювання у цій сфері.

4. У сфері аналізу та оцінки має велике значення використання геоінформаційних систем, про що свідчить велика кількість програм, які допомагають здійснити великий обсяг обліку та оцінки земель різного призначення в найкоротші терміни

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

3.1. Інституційний важелі удосконалення системи управління земельними ресурсами

Земельні ресурси – багатогранний, різнофункціональний об’єкт управління [27, с.45], а саме:

- головний природний ресурс, що формує екологічне середовище;
- ґрунт та його родючість;
- базис для розміщення продуктивних сил;
- основа використання надр;
- основний засіб виробництва в сільському господарстві, що забезпечує продовольчу безпеку.

Суспільний устрій держави та інституту країни визначають форми власності на землю. Традиції створюють неформальну основу управління земельними ресурсами. Інституціональне управління охоплює в себе: теорію управління, теорію власності, інституціональну економічну теорію.

Інституціональне управління поділяється на інституціональний менеджмент (формалізує процес; організація господарської діяльності на землі в межах конкретного землекористування та його розвитку) та інституціональне адміністрування (організаційна діяльність в структурах органів влади). Інституціональне управління землями в свою чергу поділяється управління територіями та галузеве управління.

Інституціональна платформа в цілому опирається на економічні і соціальні інститути, а ринкові відносини підвладні соціальним інститутам, а не навпаки.

Інтегрована політика просторового сталого розвитку системи управління земельними ресурсами включає визначення цілей та розробка політики на національному рівні, врахування екологічних, економічних та соціальних

важелів, формулювання політики сприяння сталому землекористуванню, розвитку та прийняття нового законодавства. Економічна сутність інституційного управління земельними ресурсами визначає поняття земельної економіки як галузь економічної науки, що вивчає організацію і управління землею, земельні відносини в господарському обігу для їх раціонального і ефективного використання, суспільно-важливого перерозподілу, обміну, відчуження і відтворення.

Управлінський аналіз виділяє такі рівні управління:

- мікроекономічний – локальному, на рівні окремого підприємства;
- мезоекономічний – на рівні галузі;
- макроекономічний – на рівні ресурсів землі держави;
- європейський – на рівні Європи;
- світовий – на рівні світу;
- навколишнє середовище.

Національне земельне господарство позиціонує землю як земельний ресурс, а управлінське господарство – земельний капітал. Економічною основою земельного господарства є оцінка землі, а управління господарством – земельні податки та плата за землю.

На рівні держави: земельна економіка показує ефективність використання земельного фонду. На рівні галузі – економічний результат від використання земель, який характеризується відношенням отриманого ефекту та площі з урахуванням якості земельної ділянки. На рівні локальному (залучення земельного ресурсу в окремому підприємстві) – ефективність використання угідь та окремих земельних ділянок. Але основну економічну сутність управління земельними ресурсами визначають рентні відносини, які включають в себе: умови формування орендної плати, регулювання розподілу через механізми вилучення у приватних, комунальних і державних землекористувачів (землевласників) для суспільних потреб, а також потреб держави, зокрема справедливий розподіл між членами суспільства (громадянами).

Ринкова економіка потребує інституційного вдосконалення рентних відносин. Це особливо важливо щодо прибуткових галузей народного господарства (особливо земельного), нормативно-правової інституційної основи, державного регулювання видів землеустрою та оподаткування.

Організаційна система інституціонального управління та концептуальні аспекти розвитку землеустрою виділяють в стратегічному управлінні земельними ресурсами два пріоритетні напрямки – план на довгострокову перспективу та реагування на зовнішні прояви середовища, а також наступні етапи [27, с.47]:

- місія земельного фонду на найвищому рівні, на рівні регіону, району, галузі, підприємства;

- проведення стратегічного аналізу;
- прогноз майбутнього розвитку (SWOT – аналіз);
- формування цілей;
- розробка стратегій;
- вибір стратегій;
- реалізація стратегій;
- регулювання;
- коригування;
- контроль.

Організаційні рішення по земельній реформі сформували парадигму:

- організації реформування;
- приватизації земель.

Земельна нерухомість поєднує:

- матеріальну сутність;
- юридичну (пучок прав);
- економічну (споживче благо);
- соціальну (відповідне раціональне землекористування до суспільних вподобань, традицій і канонів, культурної і історичної цінності).

В розбудові системи управління землями необхідно розбудувати інституціональне середовище, особливо ринку земель (ринкової інфраструктури) та власне земельного обігу:

- інститут державного земельного банку (іпотечних установ);
- інститут право-об'єктності земельних ділянок;
- аукціонні центри;
- інформаційне середовище і ресурси;
- державний фонд земель;
- інститут оцінки земель;
- державне регулювання ринку земель та адміністрування.

Отже, зазначимо, що інституційні важелі застосовуються з наданням закріплення майнових прав на земельні ділянки (ресурси) за ефективними власниками та землекористувачами, що забезпечують оптимальне (найкраще) використання і охорону земельних ресурсів, відтворення родючості ґрунтів та забезпечують гарантування всіх складових прав власності та права користування землевласникам і землекористувачам.

3.2. Ключові напрямки, спрямовані на удосконалення системи управління земельними ресурсами

Питанню управління земельними ресурсами в країні нині надається особлива увага. Тільки через управління реалізуються функції контрольно-наглядового характеру за [27, с.55]:

- створенням умов рівноправного розвитку всіх форм власності на землю і господарювання;
- охороною прав громадян, підприємств, установ і організацій на землю;
- розв'язанням земельних спорів;
- надходженням коштів від плати за землю та їх наступним використанням;

- проведенням земельних аукціонів, здійсненням трансакцій із земельними ділянками;
- створенням земельно-реєстраційних центрів;
- раціональною організацією території та використанням земельних ділянок власниками землі і користувачами відповідно до умов їх надання;
- поверненням самовільно зайнятих ділянок у стані, придатному для використання;
- економічним стимулюванням раціонального використання і охорони земель та відшкодуванням втрат, спричинених погіршенням якості земель суб'єктом господарювання;
- виконанням комплексу заходів, передбачених умовами надання земельних ділянок, нормативними документами та затвердженими документами щодо захисту земель від водної і вітрової ерозії, заростання бур'янами, чагарниками та дрібноліссям, селів, підтоплення та від інших процесів погіршення стану земель;
- вилученням або тимчасовою консервацією деградованих, малопродуктивних чи забруднених земель, подальше використання яких може призвести до негативних наслідків;
- рекультивацією порушених земель, зніманням, використанням і збереженням родючого шару ґрунту при проведенні робіт, пов'язаних із порушенням земель, а також своєчасним приведенням цих земель у стан, придатний для використання за призначенням;
- збереженням та експлуатацією протиерозійних гідротехнічних споруд та систем, захисних лісонасаджень, встановленням і збереженням межових знаків;
- наданням достовірних даних про наявність, стан і використання земельних угідь по державному земельному кадастру, а також про наявність земель запасу;
- проектуванням, розміщенням, будівництвом, реконструкцією, введенням в дію, експлуатацією та ліквідацією об'єктів, які негативно впливають на стан земель;

- своєчасним і якісним виконанням комплексу необхідних заходів щодо запобігання псуванню земель, їхнього забруднення виробничими та іншими відходами і стічними водами, а також при добуванні корисних копалин, виконанні будівельних, геологорозвідувальних, пошукових та інших робіт.

При дослідженні системи управління земельними ресурсами визначають два рівні умовного рейтингу управління: перший – об'єкт управління, тобто земельні ресурси, та другий є управління як вид діяльності. Обидва рівня настільки переплетені, що можна стверджувати, що вони доповнюють один одного.

Об'єктом управління можна вважати терміни «земельно-ресурсний потенціал» або «земельні ресурси», але в переважній більшості мова іде про земельну ділянку як об'єкт земельно-майнових відносин (приватної власності чи володіння).

Але до поняття «земельні ресурси» можна застосувати визначення «природно-соціальне утворення», яке характеризується ознаками просторового та інтегрального ресурсу - протяжністю, рельєфом, надрами, водами, ґрунтовим покривом, рослинністю, іншою біотою, а також є об'єктом господарської діяльності і розселення, визначає екологічні умови життя людей [27, с.87].

Земельно-ресурсний потенціал утворює певну сукупність складних системних утворень, які є упорядкованою множиною взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів таких термінів, як «територія», «земля», і «земельні ресурси», тому поняття «земельні ресурси» можна розглядати як сукупні ресурси або запаси землі як просторової основи господарської діяльності та розселення людей, засобу виробництва, його біологічної продуктивності та екологічної стійкості середовища існування.

Розрізняють декілька типів при розумінні змісту поняття «земельні ресурси»: природно-історичний (або природний), природно-джерельний (або геотехнічний) та еколого-соціально-економічний. При природно-історичному розглядаються окремі компоненти взаємодії землі як території без конкретного

визначення їх соціальної функції та значення, тобто без простої якісної оцінки об'єктів чи явищ.

При природно-джерельному відбувається оцінка соціальної функції природних елементів землі, шляхом введення поняття «земельні ресурси», тобто на ресурсному рівні.

При третьому еколого-соціально-економічному рівні здійснюється поглиблений аналіз соціальних функцій низки елементів земельних ресурсів через різноманітні регіонально-господарські системи чи комплекси.

З урахуванням потрібної функції земельних ресурсів формуються підходи до управління: відповідною просторово-операційною основою, цілісним природним ресурсом – джерелом їжі та засобом виробництва, носієм земельних відносин та умовами життя населення пов'язаних з екологією.

Обґрунтовуючи вищевикладене, можна вважати, що основними напрямками вдосконалення системи управління земельними ресурсами, є:

- створення механізму узгодження приватних, громадських, державних інтересів у процесі функціонування управління земельними ресурсами;
- забезпечення правового захисту прав суб'єктів землеустрою;
- створення інфраструктури ринку землі, забезпечення її функціонування, формування умов для розвитку конкуренції, забезпечення прозорості операцій та зниження ризику інвестування на цьому ринку;
- запровадження ефективної системи роботи з попитом і пропозицією в Україні, вдосконалення менеджменту та маркетингу на ринку землі;
- безоплатна передача громадянам України земель несільськогосподарського призначення у власність та продаж таких земель комерційним організаціям;
- удосконалення економіко-правових засад діючого механізму та створення прозорої інформаційної системи для забезпечення функціонування та регулювання системи управління земельними ресурсами.

Запропоновані методичні рекомендації сприятимуть вирішенню відповідних завдань, а саме:

- надання можливості фізичним та юридичним особам вибирати різні види дозволеного функціонального використання земель несільськогосподарського призначення;
- покращення системи отримання права забудови землевласниками та орендарями;
- формування умов для створення організацій різних форм власності, які надаватимуть консультаційні послуги щодо забезпечення інформації населенню;
- удосконалення реєстру земель у складі державного земельного кадастру;
- забезпечення оприлюднення відомостей про місцезнаходження, якісні характеристики, можливі способи використання та інвентаризацію земель;
- проведення щорічного затвердження для кожного населеного пункту списків земельних ділянок відповідно до умов їх надання та цільового призначення для користування власниками та землекористувачами;
- підготовка програми, що забезпечує формування висококваліфікованих спеціалістів, які будуть володіти знаннями про земельне право та управління земельними ресурсами;
- організація державного регулювання діяльності фізичних та юридичних осіб отримання дозволів, сертифікація, атестація фахівців, які здійснюють грошову експертизу земель та державний контроль над ними;
- розроблення системи заохочення та спонукання землекористувачів щодо збереження та покращення природних умов своїх угідь для поліпшення екологічної ситуації в країні;
- удосконалення системи компенсації збитків, заподіяні землекористувачам внаслідок обмежень у їх використанні, попереднє та повне відшкодування власникам та орендарям вартості вилучених земель, споруд та інших збитків;

- затвердження гарантій захисту прав власників землі якщо буде її відчужено для потреб держави та суспільства;
- рівні умови набуття прав на земельні ділянки громадянам і юридичним особам України;
- рівні умови набуття права оренди на земельні ділянки іноземним фізичним та юридичним особам;
- формування проектів приватизації земель із внесенням змін і доповнень до Генеральних планів або містобудівної документації із землеустрою;
- забезпечення можливості отримання інформації, необхідної для отримання права власності чи оренди на земельні ділянки несільськогосподарського призначення та умови їх використання.

Розроблення даних напрямків, спрямованих на підвищення рівня системи управління земельними ресурсами сприяє соціальній, екологічній та економічній сталості та забезпечує основу, на яку, можна спиратися з метою розвитку для покращення управління земельними ресурсами.

3.3. Орієнтири розвитку системи управління земельними ресурсами

Створення ефективної системи управління земельними ресурсами є одним із найактуальніших завдань українського суспільства.

За допомогою такої системи управління може відбутися реальний вихід незалежної України на широкий шлях соціально-економічного прогресу, прорив до більш досконалих форм життя, задля чого, власне, і розпочато земельну реформу [29, с.120].

Для досягнення поставленої мети потрібно притримуватись таких орієнтирів розвитку системи управління земельними ресурсами як:

- вдосконалення організаційних структур управління земельними ресурсами;
- розвиток демократичних засад управління земельними ресурсами по всій ієрархічній вертикалі;

- забезпечення науково-обґрунтованого розмежування прав, обов'язків і відповідальності суб'єктів управління;
- вдосконалення організації управлінської праці та її матеріального стимулювання;
- узагальнення і впровадження передового зарубіжного і вітчизняного досвіду в систему управління земельними ресурсами.

Розв'язання перелічених пунктів забезпечить високу ефективність процесу розвитку системи управління земельними ресурсами в умовах відносин ринкового типу в Україні. Усі напрямки повинні застосовуватися при здійсненні системи управління земельними ресурсами. Необхідно достатньо точно визначити методи реалізації кожного напрямку для формування економічно ефективної системи управління земельними ресурсами.

Управління землею сприяє досягненню цілей сталого розвитку, таких як економічний розвиток, стійка інфраструктура, збалансований регіональний розвиток, сталість міст і громад, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення зміни клімату, захист навколишнього середовища, стійкість і соціальна стабільність.

Перехід до принципів сталого розвитку вимагатиме глибоких структурних змін в системі управління земельними ресурсами та нових способів роботи в різних сферах політичного, соціального та економічного життя.

Система управління земельними ресурсами при сталому розвитку має базуватися на моделі публічного управління, яка передбачає конструктивну взаємодію громадських, державних і приватних структур. Реалізація такої моделі пов'язана з виконанням низки управлінських завдань, а саме: визначення стратегічних цілей та пріоритетів розвитку; встановити спільне бачення розвитку країн, секторів і регіонів; посилити інституції, спрямовані на участь зацікавлених сторін у процесах прийняття рішень, міжрегіональне та міжгалузеве співробітництво та довгострокове планування, яке враховуватиме інтереси майбутніх поколінь; приймати рішення за участю зацікавлених осіб тощо.

Для реалізації цих завдань необхідно реалізувати стратегічний підхід до координації дій та узгодження інтересів різних міністерств, відомств, установ та інших зацікавлених сторін на етапі планування розвитку.

Управління земельними ресурсами має важливе значення для досягнення продовольчої безпеки, сталого розвитку та економічного зростання. Проте тиск та конкуренція за землю зростає через глобалізацію ринку землі, урбанізацію та інші види землекористування. Таким чином, буде важливо зміцнити безпеку прав землекористування та забезпечити соціальну справедливість у природному розподілі землі, сталому соціальному та економічному розвитку, який може сприяти викоріненню бідності та продовольчої небезпеки, а також створити сприятливі умови для відповідального інвестування для довгострокового поліпшення системи управління земельними ресурсами.

Для забезпечення повного спектру системи управління земельними ресурсами буде важливо реалізувати багатофункціональний підхід до організації використання земельних ресурсів, а саме визначити пріоритети та досягти балансу між потребами різних зацікавлених сторін з одночасним урахуванням місцевих особливостей землекористування, попиту на земельні ресурси і їх стану.

Висновки до розділу 3

1. Інституціональна платформа в цілому опирається на економічні і соціальні інститути, а ринкові відносини підвладні соціальним інститутам, а не навпаки. Інституційні важелі застосовуються з наданням закріплення майнових прав на земельні ділянки (ресурси) за ефективними власниками та землекористувачами, що забезпечують оптимальне (найкраще) використання і охорону земельних ресурсів, відтворення родючості ґрунтів та забезпечують гарантування всіх складових прав власності та права користування землевласникам і землекористувачам.

2. Для забезпечення повного спектру системи управління земельними ресурсами буде важливо реалізувати багатофункціональний підхід до організації використання земельних ресурсів, а саме визначити пріоритети та досягти балансу між потребами різних зацікавлених сторін з одночасним урахуванням місцевих особливостей землекористування, попиту на земельні ресурси та їх стану.

3. При формуванні підходів системи управління земельних ресурсів, самі земельні ресурси виступають як просторово-операційна основа, цілісний природний ресурс (джерело їжі та засіб виробництва), носій земельних відносин та умови життя населення пов'язаних з екологією.

4. Управління землею сприяє досягненню цілей сталого розвитку, таких як економічний розвиток, стійка інфраструктура, збалансований регіональний розвиток, сталість міст і громад, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення зміни клімату, захист навколишнього середовища, стійкість і соціальна стабільність.

РОЗДІЛ 4

Охорона праці в професійній діяльності

Умови праці – це сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі її професійної діяльності (ДСТУ 2293-93). Більш повне і ширше визначення умов праці – це складне суспільне явище, яке формується в процесі роботи під дією соціально-економічних, технічних, організаційних і природних факторів, що впливають на здоров'я, працездатність людини, її ставлення до праці та ефективність праці [30, стор. 21].

У системі визначених законодавством нашої країни правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на охорону здоров'я і працездатності людини в процесі праці, основним елементом є поняття «безпека праці» — це дотримання гігієнічних норм і норм на виробництві. Основою гігієнічного нормування є науково обґрунтовані параметри навколишнього середовища, в тому числі виробничого, які унеможливають їх шкідливий вплив на організм. При цьому гігієнічні нормативи є кількісними показниками, що характеризують оптимальні або допустимі рівні шкідливих фізичних, хімічних та біологічних факторів.

Наказом Міністерства охорони здоров'я від 31 грудня 1997 року затверджена «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу» [31].

Документ розроблений відповідно до Законів України «Про охорону праці» [32], «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» [33] та «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [34]. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу, а саме гігієнічна класифікація призначена для [35]:

- гігієнічної оцінки існуючих умов та характеру праці на робочих місцях;
- атестації робочих місць;
- санітарно-гігієнічної експертизи виробничих об'єктів;
- санітарно-гігієнічної паспортизації стану виробничих підприємств;
- встановлення пріоритетності в проведенні оздоровчих заходів;
- розробки рекомендацій для профвідбору, профпридатності;
- створення банку даних про умови праці на рівні підприємства, району, міста, регіону, країни.

Гігієнічна класифікація заснована на принципі диференціації умов праці залежно від фактично визнаних рівнів виробничого середовища і трудового процесу порівняно з санітарними нормами, правилами, гігієнічними нормативами, а також можливим впливом їх на стан здоров'я працівників. Відповідно до даної «Гігієнічної класифікації праці» введено ряд визначень.

Шкідливий виробничий фактор – чинник трудового процесу та виробничого середовища, вплив якого на організм людини в певних умовах може призвести до захворювання або зменшення працездатності [35].

Небезпечний виробничий фактор – чинник трудового процесу та виробничого середовища, вплив якого на організм людини в певних умовах може призвести до травми або іншого раптового погіршення здоров'я [35].

Важкість (тяжкість) праці – характеристика діяльності людини, яка визначає ступінь залучення до роботи м'язів і відображає фізіологічні витрати внаслідок фізичного навантаження [35].

Напруженість праці – характеристика трудового процесу, що відображає переважне навантаження на центральну нервову систему [35].

Безпечні умови праці – умови праці, за яких вплив шкідливих і небезпечних виробничих факторів на працівників виключений або їх рівні не перевищують гігієнічних нормативів [35].

Відповідно до «Гігієнічної класифікації праці» умови праці на підприємствах за ступенем шкідливості та небезпечності поділяються на 4 класи [35]:

1 клас - оптимальні умови праці - такі умови, при яких не тільки зберігається здоров'я працівників, а й створюються передумови для підтримки високого рівня працездатності. Він створений для оптимальних гігієнічних норм виробничих факторів, мікрокліматичних параметрів і факторів трудового процесу. За іншими факторами оптимальними традиційно вважаються такі умови праці, при яких несприятливі фактори виробничого середовища не перевищують рівнів, що вважаються безпечними для населення.

2 клас - допустимі умови праці - характеризуються такими рівнями факторів виробничого середовища і трудового процесу, які не перевищують встановлених гігієнічних норм робочих місць, а можливі зміни функціонального стану організму відновлюються під час регламентованого відпочинку або перед початком роботи, щоб не вплинути негативно на здоров'я працівників та їх потомство на початку чергової зміни та в найближчій і віддаленій перспективі.

3 клас - шкідливі умови праці - характеризується наявністю шкідливих виробничих факторів, що перевищують гігієнічні норми і можуть негативно впливати на організм працівника та/або його потомство. За ступенем перевищення санітарно-гігієнічних норм і змін в організмі працівників шкідливі умови праці поділяються на 4 ступені:

1 ступінь - умови праці, що характеризуються такими відхиленнями від гігієнічних норм, які, як правило, викликають функціональні зміни, що виходять за межі фізіологічних коливань і часто сприяють підвищенню захворюваності з тимчасовою втратою працездатності.

2 ступінь - умови праці, що характеризуються виробничою обстановкою і такими факторами трудового процесу, які можуть викликати стійкі функціональні розлади, в більшості випадків призводять до зростання захворюваності з тимчасовою втратою працездатності, підвищення загальної частота захворюваності, поява окремих проявів професійної патології.

3 ступінь - умови праці, що характеризуються такими шкідливими факторами виробничого середовища і трудового процесу; це призводить до

тимчасової втрати працездатності і підвищення рівня захворювання при початковому розвитку.

4 ступінь - умови праці виробничого середовища, що характеризуються такими рівнями факторів, які можуть призвести до розвитку виражених форм професійної захворюваності, значного загострення хронічної патології та значного підвищення рівня захворюваності з тимчасовою втратою працездатності.

4 клас - шкідливі (екстремальні) - умови праці, що характеризуються такими рівнями факторів виробничого середовища, вплив яких протягом робочої зміни (або її частини) створює високий ризик важких гострих виробничих травм, отруєнь, каліцтв, погрозливий для життєдіяльності людей.

Роботу землевпорядника сьогодні неможливо уявити без сучасної оргтехніки та комп'ютерних технологій. А це може негативно позначитися на здоров'ї та працездатності користувачів, якщо не дотримуватись вимог охорони праці. Крім того, дослідження показали, що сучасна професія користувача комп'ютера є зразком розумової праці, яка здійснюється в умовах обмеження загальної м'язової діяльності та у високому монотонному положенні, а також високої рухливості рук, обтяження зорових функцій і нервово-емоційне напруження під впливом багатьох негативних фізичних факторів. Професія користувача комп'ютера є зразком розумової праці, яка здійснюється в умовах обмеження загальної м'язової діяльності та у високому монотонному положенні, високої рухливості рук, навантаження зорових функцій і нервово-емоційне напруження в умовах впливу багатьох негативних фізичних факторів.

При роботі з відеодисплейними терміналами (ВДТ) та персональними комп'ютерами (ПК) на організм користувачів діє ряд випромінювань і полів. До них відносяться іонізуюче випромінювання: рентгенівське, гамма- та бета-випромінювання, а також неіонізуюче випромінювання: ультрафіолетове, видиме та інфрачервоне випромінювання, яке випромінює екран монітора.

На користувача також впливає низькочастотне і високочастотне електромагнітне випромінювання блоків живлення, а також електростатичне

поле (екран). Параметри цих випромінювань і полів від ВДТ і персональних комп'ютерів знаходяться або в межах, або значно нижче нормативних значень, що діють в Україні на сучасний період. Але є ситуації, коли ці фактори починають негативно впливати на користувача, наприклад, відстань до екрану, час постійної роботи з комп'ютером, можливі при порушенні санітарно-гігієнічних вимог в екстрених випадках. Якщо випадково торкнутися будь-якого елемента ПК під час роботи, виникнуть розрядні струми статичної електрики. Такі виділення не несуть небезпеки для людини, але крім неприємних відчуттів можуть викликати збій в роботі комп'ютера. Останні дослідження вчених показали, що у випромінюванні екрана монітора є невідомий компонент, який називається торсіон. Цей компонент має дуже високу проникаючу здатність і, відповідно, шкідливість. Вчені стверджують, що у 80% жінок, які під час вагітності працюють за комп'ютером, плід розвивається неправильно, а ймовірність викидня зростає в 3,5 рази [30, стор. 35]. У жінок, які працюють з монітором від 2 до 6 годин на добу, функціональні розлади нервової системи спостерігаються в 5 разів частіше, а захворювання серцево-судинної системи та верхніх дихальних шляхів — у 2 рази частіше, ніж у чоловіків. Однак вчені встановили, що низькочастотне випромінювання, навіть слабкої інтенсивності, негативно впливає на центральну нервову, гормональну, кровотворну системи. Ці області та випромінювання можуть викликати шкірні, серцево-судинні, ракові та шлунково-кишкові захворювання.

Напруженість електричного поля в зоні монітора звичайно складає 1–10 В/м, а магнітна індукція – 0,1–10 мТс, що значно нижче природного фону Землі (відповідно – близько 140 В/м і 400мТс) [30, стор. 41]. Параметри в зоні, де знаходиться телевізор та інша побутова техніка, також невеликі. Раніше вважалося, що для людини небезпечні лише зони високої інтенсивності та радіація. Однак існувала також велика небезпека електромагнітного випромінювання низької інтенсивності штучного характеру.

На думку вчених, механізм дії штучних полів на біологічні системи принципово відрізняється від механізму поглинання енергії технічними

системами, що відбувається в них за рахунок резонансних явищ. Ймовірно, створювані технічними пристроями штучні поля, окрім енергетичних властивостей, мають невивчені структурні властивості (торсійні компоненти), не властиві природним. А біологічні організми з асиметричною структурою ДНК (лівостороння закрученість подвійної спіралі) дуже чутливі до геометричних особливостей штучних полів. Ось чому ці поля та випромінювання надзвичайно небезпечні для живих істот.

Уся персональна комп'ютерна та інша офісна техніка відноситься до електроустановок і становить потенційну небезпеку для людини як під час експлуатації, так і при профілактичних роботах. Металеві корпуси електрообладнання під напругою внаслідок пошкодження (пробою) ізоляції сигналу небезпеки не подають. Тому електричний струм є небезпечним фактором виробництва.

Сучасне офісне обладнання не є основним джерелом шуму чи вібрації. Багато підприємств представлено однією вибіркою, і рівень шуму, який вони видають, знаходиться в межах оптимальних значень.

Шум підвищує стомлюваність працівників, знижує працездатність і увагу до безпеки. Шум негативно впливає на нервову систему людини, підвищує кров'яний тиск, може призвести до глухоти та захворювань серцево-судинної системи, кори головного мозку, погіршення пам'яті, порушує сприйняття звукових і світлових сигналів небезпеки, тому є шкідливим фактором, спричиняє порушення росту. Існують підприємства - банки, біржі, інші фінансові та комерційні установи, де в одному приміщенні може бути зібрана велика кількість ВДТ, ПК, іншої оргтехніки, що вимагає додаткових заходів для зниження рівня шуму до нормативних значень: 50 дБ - для приміщень, де працюють математики, робота - програмісти та оператори; 60 дБА – де розробляються алгоритми та ведеться робота з документацією; 65 дБА – для машинних залів ЕОМ; 70-75 дБА - там, де знаходяться шумливі блоки комп'ютерних комплексів [30, стор. 71].

Світло може стимулювати, гальмувати або заспокоювати. З освітленням пов'язані такі небезпечні та шкідливі виробничі фактори: його надмірна або недостатня величина, мерехтіння, яскравість, невідповідність спектральному складу, зміна передачі кольору, нерівномірність освітлення, поганий контраст із фоном тощо. Недостатнє і надмірне освітлення робочих місць негативно впливає на нервову систему людини. Це може викликати втому і зниження працездатності, порушення координації дій, захворювання органів зору і виробничі травми та ін.

Мікроклімат виробничих приміщень - це клімат внутрішнього середовища цих приміщень, який визначається сукупністю температури, вологості і швидкості руху повітря, хімічним складом повітря, а також температурою оточуючих поверхонь. Параметри окремих показників мікроклімату можуть істотно впливати на здоров'я, працездатність і продуктивність праці. Вплив мікроклімату на організм людини полягає в сукупному впливі його складових частин на тепловий баланс і обмін речовин, істотно впливає на центральну нервову систему, яка регулює тепловий баланс в організмі [30, стор. 47].

У зв'язку з цим при організації будь-якого виробничого процесу необхідно встановити оптимальні норми мікроклімату. Наявність іонізуючих компонентів в екранному випромінюванні призводить до зміни природного іонного складу повітря (негативних іонів приблизно в два рази більше позитивних). Зміна цього балансу в бік збільшення позитивних іонів призводить до негативних наслідків у здоров'ї людини, особливо в діяльності серцево-судинної, кровотворної та вегетативної нервової систем. Виявляється, що через 5 хвилин після ввімкнення екрану комп'ютера концентрація негативних іонів у кімнаті зменшилася у 8 разів і впала майже до нуля через 3 години.

Нові комп'ютерні монітори виділяють у повітря ряд токсинів, що призводить до забруднення повітря робочої зони, головними серед них є трифенілфосфатні продукти, вони використовуються для обробки, запобігаючи займанню горючих частин, що працюють при високих температурах. Ці токсини викликають у людини алергічні захворювання дихальних шляхів і різні

дерматити. Лише через 3-4 роки регулярного використання монітора концентрація токсину зменшується в 10 разів і стає нормальною.

При роботі з копіювальним апаратом в робочу зону також можуть потрапляти шкідливі речовини, в залежності від типу апарата і регулятора: озон, діоксид селену, оксиди азоту і вуглецю. Однак робота таких племінних машин супроводжується порушенням параметрів електростатичного поля, шуму та мікроклімату; можливий вплив інфрачервоного випромінювання.

Нерегулярна робота користувача комп'ютера супроводжується великою втомою, про що свідчать дослідження енергетичних, фізіологічних, рухових, зорових та інших функцій організму. Тип скарг користувача багато в чому залежить від характеру роботи: 38% непрофесіоналів скаржаться на загальну втому і 27% на напругу зору. Серед професіоналів картина інша: вони більше скаржаться на напругу очей (94%). У більшості випадків праця користувачів пов'язана з обробкою великого обсягу інформації, іншою інтелектуальною роботою, що призводить до підвищеної втоми, насамперед нервово-психічної.

Нервово-психічні перевантаження посилюються, якщо в роботі присутня емоційна складова, наприклад, коли є дефіцит часу або візуальна інформація не є оптимальною за колірною гамою, або якісь зображення миготять на екрані монітора з частотою 10-30 Гц, резонанс з частотою біоритмів нейронів мозку. Можуть виникнути не тільки біль, а й судоми, втрата свідомості, хвороби очей. Серед молоді поширюється комп'ютерна психічна залежність, наприклад, всім відома інтернет-залежність або залежність від комп'ютерних розваг. Однак нерегулярне використання комп'ютеру призводить до значного погіршення здоров'я користувачів. В першу чергу страждає мозок, небезпечно страждає ендокринна, імунна та репродуктивна системи людини, можливі генетичні наслідки. Лікарі виявили у користувачів ПК новий вид захворювання - синдром комп'ютерного стресу, який супроводжується головним болем, запаленням очей, алергією, дратівливістю, млявістю і депресією. Симптоми захворювання різноманітні і їх багато: фізичні нездужання, різні захворювання очей і розлади зорового сприйняття, порушення концентрації та працездатності. При зростанні

часу роботи кількість користувачів, що скаржаться на ці симптоми, збільшується. Втома зорового апарату визначається специфікою роботи користувача комп'ютера, яка має ряд особливостей [36]:

- світлотехнічна різноманітність об'єктів зорової роботи пов'язана з наявністю кількох об'єктів: екран дисплея, клавіатура, мишка, документація, які розташовані в різних зонах спостереження і різних площинах, що потребує безліч переводів лінії зору з одного об'єкта на інший, а це, відповідно, потребує постійної перебудови апаратів акомодациї і конвергенції та переадаптації від яскравих об'єктів на темному фоні (екран) до темних – на світлому фоні (клавіатура, документація). І все це призводить до перенапруги і м'язового, і світлочутливого апарату ока і служить причиною виникнення астенопічних явищ;

- робота з пульсуючим об'єктом, що світиться (екран), який постійно знаходиться в центрі поля зору і не відповідає нормативним вимогам обмеження пульсації та сліпучості, а наявність пульсації яскравості знаків призводить до дискомфорту і втоми, загальної та зорової;

- у полі зору може бути неприємна розосередженість яскравості, тобто добре освітлені поверхні периферії поля зору (стіни, меблі, стеля) можуть виявитись більш світлими, ніж центр поля зору – темний, обмежено освітлений екран монітора. А це призводить до порушення основних зорових функцій ока;

- осліплююча дія світильників, які можуть виявитися в полі зору користувача, заважає адаптації ока на малу яскравість екрана й може призвести до функціональних порушень;

- наявність дзеркально відбиваючої та неплоскої поверхні екрана не дозволяє усунути з поля зору користувача усі відбиті відблиски, а це викликає функціональні зміни в зоровому апараті [36].

Є ще один феномен у роботі зорового апарату користувача комп'ютера - амбліопія. Площинне зображення не вимагає якісного бінокулярного зору, тобто при роботі з екраном монітора людина може успішно працювати як одним, так і обома очима. І цим користується центральна нервова система, при

тривалій роботі одне з очей, зазвичай ліве, відключається від процесу. Таке око не тренується і поступово починає втрачати зір. В першу чергу це стосується молоді та людей з «проблемними» очима. Як відомо, робота користувача комп'ютера пов'язана з високою рухливістю рук, але решта опорно-рухового апарату людини практично не працює. Така виражена загальна гіподинамія призводить до застійних явищ в організмі, збільшення кількості людей, що страждають ожирінням, зниження імунітету до різних захворювань. суглобів, міозит і невралгія [36].

Атестація робочих місць за умовами праці проводиться на підприємствах, в організаціях, установах (далі - підприємства) незалежно від форм власності та господарювання, на робочих місцях, де технологічний процес, використовуване обладнання, сировина і матеріали є джерелами потенційно шкідливих і небезпечних факторів виробництва. може негативно вплинути на здоров'я працівників та їх нащадків як зараз, так і в майбутньому. Основною метою атестації є регулювання відносин між власником і працівниками у сфері здорових і безпечних умов праці, пільгового пенсійного забезпечення, пільг за роботу в несприятливих умовах та забезпечення прав на оплату праці. Атестація робочих місць передбачає [37]:

- виявлення на робочому місці шкідливих і небезпечних виробничих факторів та причини їх виникнення;
- дослідження санітарно-гігієнічних факторів виробничого середовища, важкості й напруженості трудового процесу на робочому місці;
- комплексну оцінку факторів виробничого середовища і характеру праці щодо відповідності їх вимогам стандартів, санітарних норм і правил;
- обґрунтування віднесення робочого місця до відповідної категорії за шкідливими умовами праці;
- підтвердження (встановлення) права працівників на пільгове пенсійне забезпечення, додаткову відпустку, скорочений робочий день, інші пільги і компенсації залежно від умов праці;

– перевірку правильності застосування списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, що дають право на пільгове пенсійне забезпечення.

Термін проведення атестації визначається підприємством у колективному договорі, але не рідше одного разу на 5 років. Відповідальність за своєчасне та якісне проведення атестації покладається на керівника (власника) підприємства, організації [37].

Санітарно-гігієнічні дослідження виробничого середовища та факторів трудового процесу проводяться організаціями, які мають відповідні ліцензії. Інформація про результати атестації робочих місць заноситься до карти умов праці. За погодженням з профспілковим комітетом перелік місць, галузей, професій і посад, за якими надається працівникам пільгове пенсійне забезпечення, затверджується наказом по підприємству і зберігається протягом 50 років. Виписки з наказу додаються до робочих книжок працівників.

Профілактичні заходи щодо поліпшення умов праці та підвищення працездатності, обов'язки і права власника і працівника визначаються правилами і санітарними нормами, а також чинним законодавством України.

Відповідно до них забезпечує розробку та затвердження інструкцій з охорони праці, проводить навчання та інструктажі працівників, вживає заходів щодо утримання робочих місць і виробничих приміщень у працездатному та безпечному стані та своєчасного усунення виявлених недоліків. Підтверджує відповідність робочих місць вимогам законодавства, гарантує, щоб щоденна робота з комп'ютером регулярно переривається паузами або іншими видами діяльності, що зменшують навантаження на користувача комп'ютера, організовує перевірку зору при прийнятті на роботу та згодом періодично, а також у разі скарг порушення зору. За потреби безкоштовно забезпечує працівників окулярами для корекції зору та забезпечує нормативними документами всі підрозділи [37].

Власники, всі керівники підрозділів, працівники несуть відповідальність за невиконання функціональних обов'язків згідно з вимогами законодавства,

підзаконних актів, інструкцій та чинного законодавства. При організації праці необхідно передбачати внутрішньо-змінні регламентовані перерви для відпочинку до появи об'єктивних і суб'єктивних ознак втоми з метою охорони здоров'я працівників, профілактики професійних захворювань і збереження працездатності. При виконанні роботи протягом дня з різних видів підприємницької діяльності фактично виконану роботу з комп'ютером слід вважати роботою, яка займає не менше 50% часу протягом робочого дня. Якщо виробничі умови не дозволяють проводити регламентовані перерви, тривалість безперервної роботи не повинна перевищувати 4 год.

Протягом робочої зміни мають передбачатися [37]:

- перерви для відпочинку і вживання їжі (обідні перерви);
- перерви для відпочинку і особистих потреб (згідно з трудовими нормами);
- додаткові перерви з урахуванням особливостей трудової діяльності.

З метою зменшення негативного впливу монотонності є доцільним застосовувати чергування усвідомлення тексту і числових даних, або вводу даних та редагування текстів. Ті, хто працює з ПК, підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам [37]:

- попереднім – при влаштуванні на роботу;
- періодичним – протягом трудової діяльності (Наказ міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Положення про порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій» № 45 від 31.03.94 р. [38]), які мають проводитися раз на два роки.

Жінки, які працюють з комп'ютером, повинні кожні два роки проходити огляд у акушера-гінеколога, а вагітним жінкам і жінкам, які годують грудьми, категорично заборонено виконувати будь-які роботи, пов'язані з використанням комп'ютера.

Для зменшення негативного впливу монотонної роботи, нервово-емоційного напруження, втоми зорового апарату рекомендується використовувати деякі перерви для виконання комплексу вправ. Нахили і

повороти голови справляють механічну дію на стінки кровонесних судин, підвищуючи їх еластичність. Тренування вестибулярного апарату сприяє розширенню судин головного мозку. Дихальні вправи, особливо дихання через ніс, посилюють кровообіг. Все це посилює мозковий кровообіг і полегшує розумову діяльність. Комплекс вправ для рук, особливо для кистей, можна виконувати в будь-який час дня, спочатку 2-3 рази, поступово збільшуючи навантаження до 6-10 разів. Спеціальні вправи тренують і розслаблюють хребет, покращують периферичний кровообіг, сприяють збереженню правильної постави, забезпечують оптимальний перерозподіл м'язового навантаження під час роботи, оздоровлююче впливають на функціональний стан внутрішніх органів, нервової системи та органів зору, допомога при несприятливих відчуттях та подолання наслідків гіподинамії. Під час виконання вправ не можна робити різких рухів, амплітуду слід збільшувати поступово. Спочатку кожен вправу слід виконувати 2-5 разів, а потім поступово збільшувати навантаження до 10 разів.

Враховуючи високий рівень роботи за комп'ютером, психофізіологічну релаксацію рекомендується проводити під час чергових перерв або в кінці робочого дня в спеціально обладнаних кімнатах (психофізіологічного відпочинку).

При проведенні сеансів психофізіологічної релаксації рекомендується використовувати деякі елементи методу аутогенного тренування, який ґрунтується на свідомому застосуванні комплексу взаємопов'язаних прийомів психічної саморегуляції та виконанні нескладних фізичних вправ із словесним самонавіюванням. У ДСанПіН 3.3.2-007-98 [39] наведено перелік протипоказань з боку органів зору та загальних (соматичних) протипоказань, що забороняють роботу за комп'ютером, а також комплекс вправ для оздоровлення та підвищення працездатності.

Для зменшення негативного впливу шкідливого випромінювання екранів телевізорів і комп'ютерів і покращення самопочуття працівників використовуються сітчасті фільтри, а для зменшення ймовірності зарядів

статичної електрики рекомендовано використання антистатичного покриття для підлоги та зволоження повітря.

Технічно-гарантованих засобів захисту від торсіонної складової штучного електромагнітного випромінювання і полів поки що не знайдено. Встановлюють місцеву припливно-витяжну вентиляцію для запобігання впливу шкідливих речовин.

Для зниження шуму до санітарно-гігієнічних норм застосовуються шумопоглинаючі засоби, вибір яких визначається інженерно-акустичними розрахунками. Негорючі або вогнестійкі перфоровані листи, панелі, кам'яна вата, підвісні стелі тощо як звукопоглинальні засоби.

Приміщення, де працюють з ВДТ і ПЕОМ, повинні мати природне і штучне освітлення. Денне освітлення повинно здійснюватися переважно через світлові вікна, орієнтовані на північ або північний схід, і забезпечувати коефіцієнт природного освітлення (КПО) не менше 1,5%. У разі роботи переважно з документами додатково можуть бути встановлені світильники місцевого освітлення. Освітленість поверхні робочого столу в зоні розміщення документів має становити 300–500 лк. Світильники місцевого освітлення не повинні створювати відблиски на поверхні екрана дисплея.

Нормативні параметри мікроклімату для приміщень з ВДТ і ПК повинні бути в межах: за температурою - 21-25°C, за відносною вологістю - 40-60%, за швидкістю руху повітря - 0,1-0,2 м/сек і не повинні залежати по сезону і категорії бізнесу. Для підтримки допустимих значень мікроклімату та іонного складу повітря необхідно передбачати установки та пристрої для зволоження та/або штучної іонізації та кондиціонування повітря [40].

Загальні вимоги до організації та безпечного проведення польових робіт, а саме всі види польових, землевпорядних, топографо-геодезичних досліджень проводяться відповідно до затверджених інструкцій, положень і технічних проектів. До проведення топографо-геодезичних досліджень і керівництва цими роботами на відповідній посаді допускаються лише особи, які пройшли спеціальну технічну підготовку, навчені безпечним методам праці, склали

перевірочні іспити і мають спеціальне посвідчення на право зайняття підприємницькою діяльністю. Крім керівника групи, керівника технічної групи, начальника експедиції, головного інженера експедиції допускаються особи, які успішно захистили робочий проект організації безпечного виконання робіт на своїй території [41].

Працівники, направлені на роботу в експедиційних умовах, підлягають обов'язковому попередньому медичному огляду для визначення їх придатності до польових робіт, які їм доведеться виконувати в певних фізико-географічних умовах. Періодичному медичному огляду не рідше одного разу на рік підлягають особи, які виконують такі роботи, як прогулянки, сходження на геодезичні знаки висотою понад 3 м, проживання в наметах тимчасових будівельних споруд та харчування із загального котла. Керівники підприємств і експедицій зобов'язані через місцеві санепідемстанції встановлювати наявність епідемій і поширення кліщового енцефаліту. При необхідності, за погодженням з медичними органами, всі працівники, які працюють і оглядають поле, повинні отримати протиенцефалітні та інші протиепідемічні вакцини і бути навчені заходам індивідуального захисту [41].

До робіт у пустельних і високогірних районах, а також до нанесення геодезичних розміток у всіх місцевостях не допускаються особи, які не досягли 18 років. З працівниками, прийнятими на роботу до початку експедиції, і студентами вищих і середніх навчальних закладів, які прибули на виробничу практику, проводиться вступний інструктаж з умовами майбутньої праці та правилами внутрішнього навчання. Результати вступного інструктажу фіксуються в спеціальному журналі. Перед виходом на роботу керівник бригади зобов'язаний ознайомити працівників своєї бригади та учнів навчальних закладів, які проходять виробничу практику в бригаді, з правилами та умовами безпечної праці, а потім навчити їх практичним прийомам на будь-які види безпечних робіт, які будуть доручені їм у процесі виробництва безпосередньо на робочому місці. Також слід заохочувати всіх до безпечного

пересування на робочих місцях, водіння, орієнтування на місцевості, поведінки в польовому таборі, надання першої медичної допомоги потерпілим тощо.

Навчання правилам безпечної праці повторюється кожні 6 місяців роботи в полі. Результати першого та повторного інструктажів фіксуються. За відсутності спеціальних щоденників облік ведеться за формою, встановленою в трудових зошитах керівника бригади. Результати навчання застосовуваним методам праці на робочому місці оформляються спеціальним протоколом за підписами осіб, які проводять навчання та перевірку знань.

З робітниками, зарахованими на роботу з даної професії вперше, проводиться професійно-технічне навчання за програмами, розробленими для кожної спеціальності, з наступною персональною перевіркою цих знань в обсязі вимог тарифно-кваліфікаційного довідника. Тривалість інструктажу разом з навчанням повинна бути не менше [42]:

- двох днів для бригад, що ведуть топографо-геодезичні роботи в обжитих районах;

- трьох днів для бригад, що ведуть роботи в містах, селищах, по лініях залізних і автогужових доріг, на об'єктах спеціального призначення, а також ведуть зйомку підземних інженерних комунікацій;

- п'яти днів для бригад, що ведуть топографо-геодезичні роботи в тайгових, тундрових, пустельних і малонаселених районах;

- восьми днів для бригад, що ведуть вирубку лісу з метою лісозаготівлі для будівлі геодезичних знаків;

- п'яти днів для бригад, що ведуть будівництво геодезичних знаків висотою до 11м;

- дванадцяти днів для бригад, що ведуть будівництво геодезичних знаків висотою вище 11м;

- п'ятнадцяти днів для бригад, що працюють у горах.

До роботи на механізмах допускаються тільки особи, що пройшли спеціальну підготовку й отримали посвідчення на право управління ними.

Керівник бригади зобов'язаний повторити навчання робітників правилам безпечної роботи у випадках [42]:

- зміни фізико-географічних умов робіт;
- одержання в процесі виробництва нової техніки і впровадження нової технології робіт;
- виявлення грубих порушень правил безпечного ведення робіт, привели чи здатні привести до важких наслідків; – появи нового процесу чи виду робіт, правил безпечного виконання яких раніше робітники не навчалися;
- втілення вищими організаціями нових правил і вимог по безпечному проведенню робіт чи у випадках одержання особистих нових вказівок і розпоряджень.

Перед початком роботи в лісі керівник зобов'язаний повідомити про це місцеві лісгоспи і передати їм на місце план маршрутів бригад чи місцезнаходження бази із зазначенням транспортних засобів і контрольних дат. При необхідності варто придбати реєстраційні квитки. Польові бази експедицій, які проводяться в лісах та інших місцях і населених пунктах, повинні мати первинні засоби пожежогасіння (бочки з водою, ящики з піском, вогнегасники, сокири, лопати та інший інвентар); з числа тих, хто працює на базах, мають формуватися добровільні пожежні групи.

Для полегшення пересування та усунення непотрібних переходів через воду межі ділянок роботи практиків (бригад) слід розташовувати переважно в напрямку річок, доріг, струмків, стежок, а в горах - долин. Керівникам груп і експедицій забезпечити влаштування постійних водних переправ у місцях проходження кількох бригад одними маршрутами, а також на підступах до продовольчих баз і опорних пунктів. Бази забезпечення продовольством, технікою, спорядженням і спецодягом повинні бути поблизу робочих місць бригад.

При використанні авіації для переміщення екіпажів на місцях робіт рекомендується організувати групове розміщення бригад для створення житлово-побутових умов для працівників, правильного використання

транспортних засобів, поліпшення побутових умов, а також організацію груп екіпажів для проведення масових стрільб. матеріальне забезпечення. Кожна бригада при виконанні польових робіт повинна бути забезпечена радіостанцією і не рідше двох разів на добу вступати в контрольний радіозв'язок з головою партії за заздалегідь визначеним графіком. Переправа та перевезення бригад вночі та в туман забороняється. Кожна бригада повинна мати похідну медичну аптечку, в яку повинні входити зазначені в переліку всі засоби й ліки. При роботах у малообжитих районах [42]:

- забороняється ходити поодиноці і залишатися одній людині в таборі на ніч;

- всі інженерно-технічні працівники і робітники повинні бути навчені орієнтуванню по компасу, сонцю, зіркам, місцевим предметам, по карті і повинні завжди знати маршрут і напрямки руху бригади;

- відправляючись у похід, керівник бригади зобов'язаний залишати в таборі опис маршруту руху і на кожному відзначеному пункті по маршруту (пункт тріангуляції, репер, станція дешифрування, водянні переправи, початок небезпечної частини маршруту) залишати записки з указівкою дати і часу вибуття і терміну повернення;

- бригада повинна мати: карту з нанесеним маршрутом руху, по можливості аерознімки, сигнальні засоби, аварійний запас продуктів, а в степах;

- запас води;

- кожен, хто працює у малообжитих районах, повинен мати олівець, папір, компас та індивідуальний недоторканний запас продовольства, що включає харчові концентрати, сірники в непромокальній оболонці, гачки, лісочки для ловлі риби, а в пустельних районах — шнур для підйому води з колодязів. Індивідуальна забезпеченість потрібними засобами перевіряється керівником бригади.

Перед початком робіт у містах, селищах, на територіях спеціального призначення, на залізничних коліях і автомобільних дорогах необхідно

отримати дозвіл відповідних органів (сільської, районної, міської ради управління залізниці, державтоінспекції та ін.) для проведення робіт та інструктажів з безпечного ведення робіт на зазначених ділянках. На основі зібраних матеріалів керівник готує робочий проект на виконання робіт.

Топографо-геодезичні дослідження місцевості в малонаселених пунктах у зимовий період можуть проводитися лише з дозволу керівництва землевпорядних експедицій, в інших випадках - з дозволу керівництва підприємства з дотриманням таких умов: підготовлені маршрути руху бригад; пунктів обігріву; організація постійного чергування радіо-телефоністів на базах партій, що працюють в режимі прийому в малонаселених пунктах, теплий спецодяг для всіх працівників, спеціально обладнаний механічний транспорт, під час роботи бригад у польових умовах. Забороняється працювати при температурі нижче – 25°C, а на верху геодезичних знаків – при температурі нижче – 10° С.

Кожен, хто перевіряє роботу, зобов'язаний перевірити стан безпеки праці в об'єкті, із занесенням результатів перевірки в акт огляду, вимагати негайного усунення виявлених недоліків, а у разі загрози життю і здоров'ю - припинити роботу та порушувати питання щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні правил безпеки.

Усі польові підрозділи мають бути забезпечені повним комплектом справного інструменту, інвентарю, обладнання, охоронних, рятувальних, захисних засобів та інвентарю залежно від виконуваних робіт, фізико-географічних умов місцевості та відповідно до переліку, за встановленими нормами та аптечки.

Ріжучі інструменти (пили, сокири, лопати, свердла) під час руху повинні бути закриті і мати спеціальні захисні пристрої. Інструменти та засоби захисту підбираються індивідуально для кожного працівника протягом усього польового сезону. Запаси бензину зберігають у спеціально відведених місцях, захищених від сонячних променів; при користуванні пально-мастильними матеріалами необхідно дотримуватися всіх протипожежних заходів.

Керівник бригади повинен дбайливо ставитися до наданого йому інструменту та обладнання, вимагати цього від усіх осіб, які з ним працюють, і вживати термінових заходів для усунення всіх несправностей або заміни несправного інструменту та обладнання придатними. Кожен працівник, який помітив небезпеку або несправність інструментів і обладнання, зобов'язаний вжити заходів до усунення небезпеки або несправності і негайно повідомити про це свого керівника.

Готовність бригади до виїзду в поле підтверджується актом, підписаним головним інженером експедиції, керівником партії, представником трудового колективу з охорони праці в експедиції, заступником головного інженера з охорони праці. керівник бригади. У разі забезпечення бригади технікою та спорядженням з польової бази партії складається акт перевірки готовності бригади: підписується головою чи керівником та всіма членами бригади.

Акт перевірки готовності бригади до виходу в поле в кожному разі затверджується начальником експедиції. У кожній експедиційно-польовій бригаді виділяється представник трудового колективу з охорони праці. Забороняється допускати нетверезих осіб до роботи, пересуватися, рухатися. Перед евакуацією хворим необхідно надати першу допомогу та вжити запобіжних заходів.

Під час польових робіт у мороз необхідно передбачати перерви для обігріву, які включаються в робочий час. Час перерви залежить від температури повітря, сили вітру та регламентується інструкціями компетентної адміністрації. При температурі -30°C геодезичні роботи припиняються. У верхній точці тріангуляції робота припиняється при температурі -10°C .

Забороняється пересуватися та працювати на льоду без перевірки рівня льоду та визначення його опору. Визначення товщини і міцності льоду проводиться групою не менше двох осіб, розташованих на відстані не менше 5 м одна від одної. Перший і останній з групи з'єднані спільною ниткою, за яку тримаються всі інші учасники руху. Той, хто їде попереду, повинен рухатися на лижах з незакріпленими п'ятковими ременями, перевіряючи опір льоду

сокирою, снігом або ломом. З собою необхідно мати кілки, мотузку та дрова, щоб допомогти людині, яка впала у воду під час розслідування. Будь-які роботи безпосередньо на льоду в руслах річок і озер забороняються, якщо товщина льоду не досягає 20 мм. Усі люки в робочій зоні повинні бути огорожені. Початок роботи після намерзання льоду, рух по льоду та закінчення роботи з початком весняного семестру визначаються головою партії. Забороняється їздити по льоду без руху механізованого та громадського транспорту, в туман і хуртовини. Коли такі інциденти трапляються на дорозі, рух переривається, вантажі та транспортні засоби вивозяться на берег або стоять на міліні. Рух автомобілів і тракторів по льоду без рятувальних засобів (дощок, терезів, мотузок, ломів, сокир, пилок) заборонено. Під час заправки автомобілів забороняється лити пально-мастильні матеріали на лід. Якщо автомобіль довго стоїть на місці, то на лід необхідно підкласти під колеса дрова.

Під час грози необхідно припинити польові роботи та пересування, сховатися в приміщенні або зайняти безпечне місце на галявині, в лісі в зоні молодих дерев, на невеликих вигинах землі. Металеві предмети слід тримати подалі від людей. Під час грози забороняється стояти на тріангуляціях і сторожових вежах, а також поблизу високовольтних ліній. Свердла по металу і дереву, свердла та інші конструкції повинні бути захищені від прямих ударів блискавки громовідводами, розміщеними на конструкціях, і струмопроводами, прокладеними по всій конструкції. Опір заземлювачів не повинен перевищувати 10 Ом.

Під час грози забороняється [43]:

- ховатися під високими деревами і тулитися до їхнього стовбура;
- підходити до блискавковідводів, до високих одиночних предметів (стовпам, деревам та ін.);
- знаходитися на підвищених місцях чи стояти на відкритому рівному місці або у мережі високовольтної лінії.

Встановлені вимоги безпеки при виконанні топографічно-геодезичних робіт на територіях населених пунктів, промислових та інших об'єктів [44].

Перед початком топографо-геодезичних польових робіт у містах, селищах, на територіях промислових об'єктів і територіях спеціального призначення необхідно скласти схеми розміщення та глибину залягання комунікаційних мереж інженерних мереж через місцеві комунальні служби та відповідні установи промислових об'єктів, та зони спеціального використання (кабелі електромережі, телефонний зв'язок, радіо, газопроводи, каналізація, вода тощо). Це необхідно для вибору місць, де можна безпечно закласти в землю центри геодезичних знаків, лінійку, молоткові штирі для закріплення точок теодолітних ходів тощо. Ці дані тим більше необхідні, якщо плануються дослідження підземних комунікацій. Також необхідно знати схему повітряної мережі високої напруги та межі її зони відчуження. Маючи ці дані, необхідно скласти робочий проект і відповідно до нього організаційно-технічний наказ на кожного виконавця з опублікуванням інструкцій з правил безпечного ведення робіт на окремих ділянках території. Робочий проект на виконання міських робіт погоджено в установленому порядку. Без плану роботи та його захисту працювати заборонено. Ті, хто працюють у міських умовах, повинні знати і дотримуватися правил дорожнього руху.

Під час роботи з обладнанням та інструментом на покритті вулиць і доріг вивішуються захисні знаки. Робітники одягнені у відкритий жовтий одяг. Проведення топографо-геодезичних робіт на вулицях і площах з інтенсивним рухом транспорту погоджується зі службами регулювання дорожнього руху. Роботи на територіях спеціального призначення (артилерійських полігонах, полігонах, аеродромах, електростанціях, заводських територіях) проводяться тільки після отримання дозволу та інструкцій щодо безпечного ведення цих робіт від органів управління, які здають ці території. Із їх дозволу проводиться закладка центрів, марок, реперів, спорудження зовнішніх геодезичних знаків на територіях міст, заводів, складів. Буравлення, копка, будівля знаків ведуться з дотриманням діючих правил. Роботи на проїзній частині вулиць повинні виконуватися переважно в період спаду інтенсивності руху. Вимірювання освітленості та дистанційного радіозв'язку на вулицях дозволяється проводити

лише вночі. Пересуватися з інструментами від однієї автостоянки до іншої бажано прямо по краю тротуару назустріч руху транспорту, з таким же розрахунком необхідно прокласти інструментальні проходи. Забороняється переносити на плечах рейки, вишки, триноги в розкладеному вигляді. Під час перерв у роботі забороняється перебувати на тротуарах вулиць і доріг і залишати там інструменти.

Роботи на під'їзних, станційних і приміських шляхах повинні проводитися відповідно до вимог чинних нормативних документів. Майданчики для спостереження на геодезичних щитах, встановлених на дахах будівель, лісах і тимчасових мостах, призначених для підйому геодезичних приладів під час кутових і лінійних вимірювань на висоті більше 1 м від рівня землі, повинні бути міцними, стійкими і огороженими перилами заввишки не менше 1 м.

Забороняється [45]:

- одночасне проведення геодезичних робіт на двох чи більше вертикальних ярусах або у тих же умовах одночасне проведення геодезичних і інших, наприклад, будівельних робіт без касок і захисних огорожень;

- проводити роботи в смузі відчуження високовольтних ліній електропередач, електропідстанцій, на антенних полях без узгодження з відповідними організаціями;

- робити вимір висоти, підвіски проводів, ліній електропередач безпосереднім виміром за допомогою рулетки, рейки, тичин, вішок і інших предметів, а визначати її слід аналітично;

- піднімати рейки, вишки й інші предмети до проводів ліній електропередач, до контактної мережі залізничних і трамвайних ліній на відстань ближче ніж 2 м;

- залишати на проїзній частині і тротуарах не забиті у рівень з поверхнею землі штирі, труби й ін. Застосовувати штирі довше 15см для закріплення крапок теодолітних ходів на заасфальтованій частині міста також забороняється.

При зйомці підземних інженерних комунікацій, а саме до робіт, пов'язаних зі спуском у каналізаційні, газові й інші колодязі, траншеї і труби по лініях інженерних комунікацій існують відповідні вимоги безпеки [46].

Начальник зміни та працівники, які займаються спуском у каналізаційні шахти, повинні пройти спеціальну практичну підготовку під керівництвом досвідчених спеціалістів і отримати позитивний медичний висновок про можливість виконання таких робіт. Тривалість перебування в колодязях повинна бути строго регламентована та не повинна перевищувати 15 хвилин, з інтервалами між спусками не менше 20 хвилин.

Застосування для освітлення колодязів ліхтарів відкритого вогню типу «Кажан», запалювати в колодязях сірник забороняється. Перед спуском у колодязь варто перевірити наявність парів бензину, шкідливих газів, таких як метан, аміак, сірководень, вуглекислий газ тощо. Перевірка проводиться шляхом опускання шахтарської лампи на мотузці в шахту і спостереження за станом її світла. При наявності газу світло лампи гасне або повільно тьмяніє, а при наявності парів бензину полум'я подовжується і синіє. Для перевірки наявності газу в колодязях категорично забороняється кидати в них палаючі сірники, папір або інші предмети, що горять, а також опускати в них лампи відкритого вогню типу «Кажан». При виявленні газів забороняється працювати в колодязях і негайно повідомити про їх наявність в аварійну службу газових мереж [47].

Спуск свердловин забороняється до повного видалення газів. При роботі в колодязі необхідно постійно стежити за станом полум'я в лампі і при змінах негайно припинити роботу. Під час роботи в колодязі опускати в нього всі інструменти дозволяється тільки на мотузці після подачі умовного сигналу працівникам. Важкі предмети, інструменти повинні знаходитися на відстані не менше 1 м від відкритих колодязів. Кришки колодязів усіх видів підземних мереж необхідно відкривати металобрухтом або спеціальним гаком. При цьому люди повинні стояти з навітряного боку. При роботі з відкритими шахтами необхідно стежити, щоб в них не впали люди. Робоче місце огорожено, а в

напрямку руху вивішені попереджувальні знаки. Після закінчення роботи всі люки закриваються. Металеві рейки, що використовуються для вимірювання глибини колодязів, необхідно опускати і знімати, не торкаючись ліній повітряних ліній електропередачі і не наближаючись до них на відстань менше 2 м. Якщо необхідно виявити підземні інженерні комунікації за допомогою котлованів, то розробка ґрунту там проводиться вручну.

При цьому використання металообробку та інших ударних інструментів заборонено. При роботі з виявленням підземних інженерних комунікацій електромагнітними сповіщувачами необхідно постійно стежити, щоб люди, які працюють у навушниках, під час руху не потрапляли під рухомий транспорт. Слід пам'ятати, що людина, яка працює в навушниках, не чує сторонніх звуків, і його увага сильно зосереджена на прийомі сигналів [48].

При проведенні робіт із землеустрою треба дотримуватись правил протипожежної профілактики. У всіх виробничих і допоміжних приміщеннях землевпорядних організацій (інститутів, відділень, філій) на видних місцях вивішуються попереджувальні інструкції з пожежної безпеки, накази, плакати і написи. Засоби пожежогасіння (пожежні крани, екрани, вогнегасники) повинні бути завжди справними та розташовуватися на видному та легкодоступному місці.

Для забезпечення ефективної евакуації людей із палаючого приміщення робочі місця, проходи, запасні виходи, переносні вогнегасники та засоби зв'язку завжди знаходяться в чистоті та порядку. У картографічних службах забороняється палити і користуватися відкритим вогнем. Палити всередині дозволено лише у спеціально відведених місцях. Незалежно від наявності води для гасіння пожеж у будівлі інституту (філії, відділення) повинні бути встановлені вогнегасники з розрахунку один вогнегасник на 200 м² площі приміщення. Вогнегасники розвішують у доступних місцях з мінімальною відстанню між ними (не більше 25 м). На складах матеріалів, приміщеннях, де поблизу виходів розташовані легкозаймісті матеріали (виробництво), вогнегасники встановлюються поза приміщеннями при вході до них. Усі

виробничі, допоміжні, складські, побутові та житлові приміщення повинні мати входи і не повинні розташовуватися поблизу паливних ємностей, складів вугілля і дров, а також повинні бути обладнані засобами пожежогасіння. Експедиції та стаціонарні групи в місцях їх дислокації, за відсутності водопроводів, повинні бути обладнані штучними або природними водоймами для гасіння пожеж з під'їзними шляхами та гравійними майданчиками 12х12 м для встановлення та перекидання пожежного обладнання.

Добровільні пожежні організуються з робітників і службовців інституту, відділення, відділу, експедиції, партії. Експедиції (партії) при роботі в лісі перед початком робіт зобов'язані оформити будівельні майданчики в лісгоспах і призначити відповідальних осіб за дотримання правил пожежної безпеки. Така реєстрація є обов'язковою лише у випадках, коли експедиція (частина) знаходиться на відстані понад 10 км від населених пунктів [49].

Під час камеральних, картографічних і креслярських робіт необхідно дотримуватись правил безпеки праці. Для проведення камеральних робіт, картографії та креслення використовують столи, прилади та спеціальні виготовлені прилади. Діють певні вимоги безпеки при експлуатації обладнання. Приступаючи до роботи, працівник повинен переконатися, що пам'ятає усі розділи і положення затвердженої на підприємстві інструкції з охорони праці. При виконанні робіт необхідно суворо дотримуватись вимог інструкцій з експлуатації з охорони праці, а також режиму праці та відпочинку відповідно до ДСанПіН 3.3.2-007-98.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження узагальнює теоретико-методичні та практичні аспекти, що забезпечують обґрунтування пріоритетних напрямків спрямованих на удосконалення системи управління земельними ресурсами.

Отримані результати дозволили зробити висновки і пропозиції теоретико-методичного та прикладного характеру, спрямовані на вирішення відповідних завдань в умовах сьогодення, а також на досягнення поставлених орієнтирів розвитку системи управління земельними ресурсами.

1. У процесі дослідження вивчено зарубіжний досвід функціонування системи управління земельними ресурсами Китаю та таких країн ЄС як Німеччина, Італія, Франція, Польща, Латвія, що дозволило виокремити його орієнтири і для України. Вивчення пріоритетів інших країн передбачено здійснення таких цілей, як підвищення продуктивності виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок стимулювання технічного прогресу, забезпечення регіонального розвитку аграрного виробництва та оптимального використання факторів виробництва, забезпечення справедливих стандартів життя сільського населення шляхом збільшення доходів осіб, зайнятих у сільському господарстві, стабілізацію ринків, забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення формування прийнятної для споживачів цінової політики, вирівнювання доходів з іншими галузями, збільшення масштабів виробництва та його інтенсифікація, скорочення відмінностей між відсталими сільськими та міськими районами, компенсація впливу несприятливих природних та соціально-економічних чинників, а також диверсифікацію доходів сільськогосподарського виробництва.

2. Наголошено, що на сьогодні фінансово вигідним для розвитку сільських територій є включення землі як головного матеріального ресурсу у матеріально-грошовий обіг, щоб значно сприяло зміцненню капіталізації основних фондів, а також збільшенню оборотних коштів, що матимуть реальне забезпечення – землю. Розширення міжнародних транспортних та енергетичних

коридорів, а також інформаційних каналів сприятиме як зниженню затрат на державне управління на селі, так і зміні в позитивний бік структури вартісних взаємовідносин господарств і держави. Врахування європейських досвіду розвитку сільських територій дозволяє окреслити її пріоритети і для України, що сприятиме забезпеченню самодостатніх територіальних громад, слугуватиме надійним важелем місцевого розвитку країни.

3. Встановлено, що сучасний стан управління земельними ресурсами вимагає нових підходів для підвищення ефективності господарювання та забезпечення раціонального використання землі. Це означає, що існує потреба необхідності створення єдиної національної системи землеустрою, яка дасть змогу гарантувати соціально-економічний розвиток територіальної громади.

4. На сьогоднішній день в Україні відсутня наукова та спеціальна література, яка б розглядала проблеми системи управління земельними ресурсами, тому поняття «процес управління» можна пояснити як процес збору, передачі та обробки інформації, яка є основою для підготовки рішень, здійснення системи контролю управління земельними ресурсами, а важливим фактором ефективного та раціонального управління земельними ресурсами є державний контроль, охорона та регулювання у цій сфері, тому відповідно, сучасне управління земельними ресурсами має бути спрямоване на досягнення максимального економічного ефекту з урахуванням екологічних, соціальних та інших особливостей територіальної громади, що в їх розпорядженні.

5. Геоінформаційні системи є найбільш перспективним напрямком в управлінні земельними ресурсами, оскільки забезпечують отримання актуальної, адекватної, доступної та наочної інформації та виступають незамінним засобом дослідження проблем, пов'язаних із введенням та зберіганням вихідної інформації, обробкою просторової інформації, аналізом візуальних та геостатистичних даних та підготовка різного роду документації. Повнофункціональні геоінформаційні системи, за допомогою достовірних даних, дозволять оптимізувати процедуру прийняття управлінських рішень та забезпечити процес управління даними, а також слугують інструментом

відображення результатів управління. В системі управління земельними ресурсами вагоме значення при використанні ГІС технологій має застосування таких аспектів землеустрою, як забезпечення безпеки держави та громадян; дотримання законодавства України; забезпечення раціональності використання землі; покращення родючості ґрунту; оптимізація процесу територіального впорядкування; вирішення соціальних проблем, захищення інтересів суспільства тощо. Застосування геоінформаційних систем під час управління земельними ресурсами на всіх його рівнях сприятиме покращенню впровадження та реалізації наукових положень щодо однієї з основних функцій державного апарату у земельній сфері. Сучасні геоінформаційні системи дають можливість побудувати ефективну національну структуру землеустрою, створити спеціалізовані програми для прийняття управлінських рішень у цій сфері, що є важливим інструментом пізнання природного середовища і на якому базується екологічна, економічна та соціальна стабільність природного середовища в цілому.

6. Управління земельними ресурсами має важливе значення для досягнення продовольчої безпеки та економічного зростання, тому буде важливо зміцнити безпеку прав землекористування та забезпечити соціальну справедливість у природному розподілі землі, соціальному та економічному благополуччю, яке може сприяти викоріненню бідності та продовольчої небезпеки, а також створити сприятливі умови для відповідального інвестування та довгострокового поліпшення системи управління земельними ресурсами.

7. Для забезпечення повного спектру системи управління земельними ресурсами буде важливо реалізувати багатофункціональний підхід до організації використання земельних ресурсів, а саме визначити пріоритети та досягти балансу між потребами різних зацікавлених сторін з одночасним урахуванням місцевих особливостей землекористування, попиту на земельні ресурси та їх стану.

8. Комплексна політика просторового сталого розвитку системи управління земельними ресурсами включає визначення цілей та розробка політики на національному рівні, врахування екологічних, економічних та соціальних важелів, формування політики сприяння сталому землекористуванню та прийняття нового законодавства. Управління землею сприяє досягненню таких цілей як економічний розвиток, стійка інфраструктура, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення зміни клімату, захист навколишнього середовища, стійкість і соціальна стабільність. За допомогою такої системи управління може відбутися реальний вихід незалежної України на широкий шлях соціально-економічного прогресу та прориву до більш досконалих форм життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шарий Г.І., Тимошевський В.В., Міщенко Р.А., Юрко І.А. Управління земельними ресурсами. Навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2019. – с. 24–156.
2. Сайт Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру/ Урядовий портал // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://land.gov.ua> (дата відвідування 25.12.2022).
3. Земельний кодекс України: Постанова ВР України №562-ХІІ від 18.12.1990 р. // «База даних «Земельне законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12> (дата відвідування 25.12.2022).
4. Про землеустрій. Закон України редакція від 19.11.2022 № 858-IV // Урядовий портал / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата відвідування 25.12.2022).
5. Про охорону земель. Закон України від 19.11.2022 № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата відвідування 25.12.2022).
6. Колодій П.П., Черечон О.І., Тишковець В.В. Управління земельними ресурсами. Економіка землекористування. Донецьк: УНИТЕХ, 2012. – с. 44-107
7. Земельні відносини в умовах воєнного стану: діє новий закон. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/zemelni-vidnosini-v-umovah-voennogo-stanu-diye-novij-zakon/> (дата відвідування 25.12.2022).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Закон України від 07.04.2022 № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата відвідування 25.12.2022).
9. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата відвідування 25.12.2022).
10. Шарий Г.І., Тимошевський В.В. Проблеми земельно-орендних відносин в аграрній сфері. Землевпорядний вісник №6, 2016. – с. 55

11. Управління земельними ресурсами: зарубіжний досвід. Науковий вісник Академії муніципального управління серія «Управління», випуск 3 / В. В. Чувпило УДК 351, 2014. – с.4

12. Світовий досвід запровадження ринку землі та його адаптація до українських реалій. URL: <http://www.golos.com.ua/article/322369> (дата відвідування 25.12.2022).

13. Гринчук С. В. Зарубіжний досвід функціонування системи земельно-іпотечного кредитування та можливість його застосування в Україні. УДК 336.77. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2041> (дата відвідування 25.12.2022).

14. Загальна характеристика господарства Італії. URL: <http://www.geograf.com.ua/italy/537-italy-economy-general> (дата відвідування 25.12.2022).

15. Зберегти землю. URL: https://ukrrudprom.com/digest/Zberegiti_zemlyu.html?print (дата відвідування 25.12.2022).

16. Земельні перетворення Франції. URL: https://www.agroperspectiva.com/ru/free_article/368 (дата відвідування 25.12.2022).

17. Конституція Республіки Польща українською мовою. URL: <http://pol-translit.com/news/pol-konst.html> (дата відвідування 25.12.2022).

18. Коник О., Мартин А. Польський досвід регулювання ринкових земельних відносин. URL: http://www.zsu-content%2Fuploads%2F2017%2F01%2FMozalyova.pdf&usg=AOvVaw0lNYfdNm1_ubTgO5fWxcZK (дата відвідування 25.12.2022).

19. Обіг с/г земель — досвід Латвії та п'ять паралелей для України. URL: <https://agropolit.com/blog/325-obig-s-g-zemel--dosvid-latviyi-ta-pyat-paraleley-dlya-ukrayini> (дата відвідування 25.12.2022).

20. Селезньова Г. Пріоритети розвитку сільських територій України з врахуванням європейського досвіду. Студентська молодь і науковий прогрес в

АПК: тези доп. Міжнар. студ. наук. форуму, 4 – 6 жовтня 2022 року. Львів, 2022. 604 с.

21. Особливості системи титулів на користування землею в КНР. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО. Випуск 34. Том 2 / В.М. Кваша, 2015.

22. Управління земельними ресурсами. Практикум / В. С. Мошинський, Т.В. Бухальська. – Рівне, НУВГП, 2010. – 167 с.

23. Основні завдання, функції та принципи управління земельними ресурсами. - URL: <https://buklib.net/books/35325/> (дата відвідування 25.12.2022).

24. Глушенкова І.С., Анопрієнко Т.В., Кошкалда І.В., Трегуб О. М. Управління земельними ресурсами: конспект лекцій для магістрів спеціальності 193 – Геодезія та землеустрій. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – с.18-20.

25. Застосування геоінформаційних систем в управлінні земельними ресурсами. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_18/Ch18_Article2_Using-GIS-in-land-management.html (дата відвідування 25.12.2022).

26. В. М. Кожуріна Нормативна база управління земельними ресурсами в Україні: ретроспективний аналіз. Теорія та практика державного управління. Вип. 4 (63) 2018. - с. 54 -69.

27. Основні положення концепції сучасного управління земельними ресурсами. URL: <https://buklib.net/books/35326/> (дата відвідування 25.12.2022).

28. Залуцький І.Р. Модернізація системи управління земельними ресурсами в умовах децентралізації влади. Регіональна економіка. Вип. 3(85), 2017 - с. 73—85

29. Горлачук В. В., В'юн В. Г, Песчанська І. М., Сохнич А.Я. Управління земельними ресурсами. Львів: Магнолія плюс ; видавець СПД ФО Піча В.М., 2009. –с. 120

30. Осадчук І.П., Сакун М.М. Охорона праці в галузі. Одеса: Барбашин, 2007. – с. 21- 47

31. Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу від 31.12.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

32. Про охорону праці. Закон України від 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

33. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення. Закон України від 20.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

34. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку. Закон України поточна редакція від 01.01.2023 №39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

35. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Наказ від 06.05.2014 № 248 за № 472/25249. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0472-14#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

36. Бегош Н. Б., Черноמידз І. Б., Зятковська О. Я. Особливості функціонування зорової системи у користувачів комп'ютерів. ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України». URL: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/here/article/download/3789/3508/14274> (дата відвідування 25.12.2022).

37. Атестація робочих місць за умовами праці: важливі нюанси, які потрібно знати роботодавцеві. URL: <https://pro-op.com.ua/article/540-atestatsiya-robochikh-mists-za-umovami-pratsi> (дата відвідування 25.12.2022).

38. Про затвердження Положення про порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій. Наказ міністерства охорони здоров'я

України від 31.03.1994 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0136-94#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

39. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин ДСанПІН 3.3.2.007-98. Документ, поточна редакція від 10.12.1998 №v0007282-98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-98#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

40. Основні засоби захисту від шуму і вібрації. URL: <https://pro-op.com.ua/article/1071-zasobi-zahistu-vd-shumu-vbrats>» (дата відвідування 25.12.2022).

41. Техніка безпеки. URL: <https://studfile.net/preview/5246955/page:11/> (дата відвідування 25.12.2022).

42. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Професії працівників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності. Випуск 1 від 29.12.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va024203-98#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

43. Про затвердження Правил охорони праці для працівників лісового господарства та лісової промисловості. Наказ від 13.07.2005 № 119. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1084-05#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

44. Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність. Закон України, поточна редакція від 24.10.2022 № 353-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-14#Text> (дата відвідування 25.12.2022).

45. Зйомка підземних комунікацій. URL: <https://geodez.com.ua/zyomka-pidzemnih-komunikatsiy> (дата відвідування 25.12.2022).

46. Порядок дій при пожежі. URL: <https://pro-op.com.ua/article/219-poryadok-diy-pri-pozhezhi>» (дата відвідування 25.12.2022).

47. Техніка безпеки при камеральних роботах. URL: <http://www.novageografia.com/vogels-1580-1.html> (дата відвідування 25.12.2022).

48. Вимоги до виробничих приміщень. Загальні вимоги. URL: <https://studfile.net/preview/5370375/page:12/> (дата відвідування 25.12.2022).

49. Про затвердження Правил охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин. Наказ від 26.03.2010 № 65. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-10#Text> (дата відвідування 25.12.2022).